

Transihmisen vanhempana – narratiivinen analyysi

Sosiaalitieteiden maisteriohjelman sosiaalipsykologian opintosuunta

Laatija:

Susanna Mattila-Connor

Ohjaaja:

VTT, dosentti Päivi Berg

13.12.2024

Helsinki

Tiedekunta: Valtiotieteellinen

Tiivistelmä

Tiedekunta: Valtiotieteellinen

Koulutusohjelma: Sosiaalitieteiden maisteriohjelma

Opintosuunta: sosiaalipsykologia

Tekijä: Susanna Mattila-Connor

Työn nimi: Transihmisen vanhempana – narratiivinen analyysi

Työn laji: pro gradu -tutkielma

Kuukausi ja vuosi: joulukuu 2024

Sivumäärä: 87

Avainsanat: sukupuolen moninaisuus, transsukupuolisuus, vähemmistöstressi, stigma, sosiaalinen konstruktionismi, narratiivisuus, identiteetti, toimijuus, aktanttimalli, tyyppitarina

Ohjaaja: VTT, dosentti Päivi Berg

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto

Tiivistelmä: Tutkimuksessa tarkastelin transihmisten vanhempien kokemuksia narratiivisen analyysin keinoin. Tutkimukseni avainkäsitteitä olivat vähemmistöstressi, stigma ja sukupuolen moninaisuus. Vähemmistöstressi on malli, joka pyrkii selittämään vähemmistöasemassa olevan ja stigmatisoidun ryhmän kokemaa, syrjinnästä johtuvaa kuormitusta. Stressiä tuottavat sekä välittömät syrjinnän kokemukset että syrjinnän pelko ja välttely. Stigma voi olla näkyvä tai piilevä, ja sen hallinta ja piilottelu voi olla on tärkeä osa elämää. Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan ymmärrystä siitä, että sukupuolia ei ole vain kaksi, eikä sukupuolen kokemus tai sen ilmaisu pohjautu yksinomaan biologiaan, vaan on monimutkainen prosessi.

Aineistoni koostui vanhempien tutkimusta varten kirjoittamasta 22 henkilökohtaisesta tarinasta, jotka kerättiin verkkolomakkeella. Analysoin aineistoa teemoittelevan sisällönanalyysin, toimija-asemia tarkastelevan aktanttimallin sekä tyyppitarinoiden kautta. Kysyin, minkälaisia vähemmistöstressin narratiiveja transihmisten vanhempien tarinoihin sisältyy, millaisia toimijoiden välisiä suhteita ja dynamiikkaa tarinoissa rakennetaan, sekä minkälaisia tyyppitarinoita löydän aineistosta ja minkälaisia identiteettejä ja toimijuuksia niissä rakentuu.

Tutkielmani teoreettismetodologinen viitekehys on sosiaalinen konstruktionismi. Tarkastelen sen pohjalta narratiiveja, identiteettiä ja toimijuutta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuneina. Tyyppitarinoiden avulla aineistostani hahmottui kolme erilaista identiteetin kokemusta: voimaantuneen leijonaemon tarina, lannistuneen äidin tarina ja ristiriitainen tarina. Kertomuksissa toimijat saavat erilaisia rooleja, joiden voimista ja vastavoimista muodostuu kertomuksen dynamiikka, jota tutkin aktanttimallin avulla.

Tärkein johtopäätös on, että vähemmistöstressi uhkaa sekä suoraan että välillisesti transihmisten äitien hyvinvointia, erityisesti suhteissa terveydenhuoltoon ja kouluun. Äidit suojelevat omaa ja lapsensa yksityisyyttä, eivätkä kaikki heistä puhu transasiasta esimerkiksi työpaikalla tai tuttavilleen. Seurauksena on kuormitus ja yksinäisyys, jota lievittää vertaistuki. Tutkimukseni aineistossa ei ollut kertomuksia, joiden kirjoittaja ei hyväksy lapsensa sukupuoli-identiteettiä. Translapset ja -nuoret kohtaavat cisnuoria useammin väkivaltaa perheessään, ja jatkossa tulisikin tutkia vanhempia, joille lapsen transsukupuolisuus on vaikea asia eri syistä, kuten uskonnon tai sopivaisuuskäsitysten takia.

Sisällysluettelo

Tiivistelmä	1
Johdanto	4
1 Avainkäsitteitä	9
1.1 Vähemmistöstressi	9
1.2 Stigma	10
1.3 Sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuoli-identiteetistä	12
2 Translapset ja -nuoret ja heidän vanhempansa tutkimuksen valossa	18
3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset	24
3.1 Sosiaalinen konstruktionismi sateenvarjona	24
3.2 Narratiivit rakentavat sosiaalista todellisuutta	27
3.3 Identiteetin kudelma	29
3.4 Toimijuus	31
3.5 Tutkimuskysymykset	32
4 Tutkimusmenetelmä ja aineisto	33
4.1 Tutkimusaineisto	33
4.2 Eettistä pohdintaa	34
4.3 Tutkimusmenetelmänä narratiivinen analyysi	35
4.4 Alustava sisällönanalyysi	36
4.5 Tarinan ulottuvuuden analyysimenetelmänä aktanttimalli	37
4.6 Kertomuksen ulottuvuus: tyyppitarinat	38
5 Analyysi	39
5.1 Aineiston konteksti analyysin taustana	39
5.2 Sisältö ja teemat	40
5.3 Tarinan ulottuvuudet aktanttimallissa	42
5.3.1 Lähettäjä	44
5.3.2 Vastustajat, vastasubjektin agentit, vähemmistöstressin välikappaleet	45
5.3.3 Puolustajat	49
5.3.4 Vastaanottaja: äitinä (melkein) perillä	50

5.4	Kertomuksen ulottuvuudet: tyypitarinat	50
5.4.1	Voimaantuneen äidin tarina: Leijonaemo	51
5.4.2	Lannistuneen äidin tarina:	52
5.4.3	Ristiriitainen tarina	53
5.5	Analyysin yhteenveto	56
6	Pohdintaa ja johtopäätöksiä	57
	Lähdeluettelo	62
	Liite 1. Kirjoituspyyntö	76
	Liite 2. Kyselylomake	77
	Liite 3	80

Johdanto

“Tyttö/poika tuli!”, ilmoittaa kättilö tuoreille vanhemmille, kun lapsi syntyy. Hetken kuluttua heidän vastasyntynyt pienokaisensa kirjataan tytöksi tai pojaksi syntymän hetkellä havaittavien tunnusmerkkien perusteella. Suomessa jokaiselle syntyvälle lapselle määritellään sukupuoli ja annetaan Digi- ja väestötietovirastossa henkilötunnus, joka kertoo sukupuolen ja syntymäajan (Henkilötunnus, päiväämätön). Sukupuolivaihtoehtoja on kaksi, vaikka lapsen fyysiset ominaispiirteet eivät vastaisi selvästi vain toista näistä sukupuolista. Sukupuolijärjestelmämme on näin ollen binäärinen.

Useimmat vanhemmat ovat nykyisin perillä lapsen sukupuolesta jo ennen syntymää ja monet varustavat lapsen ympäristön leluilla, vaatteilla ja sisustuselementeillä, jotka ovat nykyisessä kulttuurissamme sukupuolittuneita, kuten värit vaaleanpunainen ja vaaleansininen (Fausto-Sterling, 2012, s. 122).

Yhteiskunnassamme ja kulttuurissamme on vallalla voimakas odotus ja normi, jonka mukaan sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun olisi vastattava syntymässä määritettyä sukupuolta (Weinhardt ym., 2019). Tätä kutsutaan cisnormatiivisuudeksi. Sukupuoli on kuitenkin moninainen ilmiö: sukupuolen kokemus ja ilmaisu saavat kaikkien ihmisten kohdalla erilaisia muotoja, joita muokkaavat ympäröivän kulttuurin ja sosiaalisen ympäristön tarjoamat mahdollisuudet (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2021). Kaikki lapsista eivät varttuessaan koe kuuluvansa heille syntymässä määritettyyn sukupuoleen, vaan he tuntevat sukupuoliristiriitaa (*gender incongruence*).

Käsillä olevassa tutkielmassa tutkin vanhempia, joiden lapsen sukupuolen kokemus ei ole yhtenevä heidän syntymäsukupuolensa kanssa. Tapoja nimetä ja ilmaista sukupuolen kokemusta on monia, eikä tarkoitus ole tässä tutkielmassa ulkopuolelta lokeroita identiteetin kokemusta. Käytän selvyiden vuoksi trans-kattotermiä kaikista sukupuolivähemmistöidentiteeteistä, joita on lukuisia (Weinhardt ym., 2019). Transihmisen koettu identiteetti voi olla esimerkiksi mies, nainen, transnainen tai transmies, transtaustainen, muunsukupuolinen tai queer, tai vaihteleva, *fluid* (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2021; Weinhardt ym., 2019). Fyysisten sukupuolipiirteiden erityisyys, intersukupuolisuus, ei kuulu tämän tutkimuksen

piiriin. Käsittelen transsukupuolisuutta ja sukupuolen moninaisuutta tarkemmin luvussa 2.3.

Yksilön sukupuolen kokemus ulottuu laajemmalle kuin vain hänen omaan elämäänsä, sillä perheenjäsenen sukupuoli-identiteetti tai sen ilmaisu vaikuttaa koko perheeseen (Huuska, 2008, s. 267). Vanhemmat joutuvat arjessaan pohtimaan esimerkiksi mitä pojan tyttötapaisuus tarkoittaa, ja kuinka siihen tulisi suhtautua (Huuska, 2008, s. 271). Tietoa saattaa puuttua ja ympäristön reaktiot huolestuttavat (Hidalgo & Chen, 2019). Ne sukupuolivähemmistöön kuuluvat lapset ja nuoret, joita vanhemmat ja muu ympäristö kannustavat ja tukevat jo varhain, voivat yhtä hyvin kuin cissukupuoliset ikätoverinsa (Tyni, Wurm, Nordström & Bratt, 2024) ja keskusteluyhteys vanhempiin moninkertaistaa tyytyväisyyden elämään verrattuna niihin, joilta se puuttuu (Sares-Jäske, Jehkoi, Rantanen & Lehtonen, 2023). Nämä havainnot ovat tämän tutkielman tärkeä peruskivi: sukupuolivähemmistöön kuuluvan lapsen ja nuoren hyvinvointi rakentuu perheessä, koulussa ja muualla yhteiskunnassa. Tutkimani vanhemmat ovat tässä avainasemassa.

Monien nuorten tilanne ei kuitenkaan ole hyvä. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen viimeisimmän, vuoden 2023 Kouluterveyskyselyn tulokset osoittavat aikaisempien tutkimusten tapaan, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi, terveys ja osallisuus olivat lähes kaikilla osa-alueilla heikompia kuin cis- ja heteronuorten, eikä tilanne ole muuttunut parempaan suuntaan vuosina 2019–2023 (Lehtonen, Majlander, Sares-Jäske, Jehkoi & Luopa, 2023). Transnuorten syrjinnän kokemukset, kiusaaminen koulussa ja vapaa-ajalla sekä seksuaaliväkivallan kokemukset yleistyivät ja ero muihin nuoriin kasvoi. Lisäksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret joutuvat noin kaksi kertaa useammin vanhempien tai huolta pitävien aikuisten fyysisen väkivallan kohteeksi. (Lehtonen, Majlander ym., 2024.). Muissakin tutkimuksissa on todettu transihmisten, niin aikuisten kuin lasten ja nuortenkin, kohtaavan valtaväestöä useammin väkivaltaa, josta merkittävä osa on perheenjäsenen tekemää.

Suomessa sukupuolivähemmistöön kuulumista kartoitettiin ensimmäistä kertaa vuoden 2021 lapsiuhritutkimuksessa, jonka aineisto kerättiin kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisilta ja tulokset olivat kouluterveyskyselyn kanssa saman suuntaiset (Hakala, 2023.) Nuoret kohtaavat väkivaltaa perheissä siitä huolimatta,

että sukupuolen moninaisuutta ei useinkaan enää pidetä häiriönä, jonka syynä ovat esimerkiksi toimimattomat perhesuhteet tai lapsuuden traumat, vaan se nähdään yhä yleisemmin myönteisenä osana muutoinkin niin monimuotoista maailmaamme (Pyne, 2014). Toisaalta vielä nykyisinkin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville on saattanut muodostua itse valittu perhe, koska suhteet lapsuudenperheeseen ja sukuun ovat huonot tai tyystin poikki suvun osoittaman homo- tai transfobian johdosta (Alasuutari, 2018, s. 185). Yhteiskunnassa on siis eri suuntiin vetäviä voimia.

Erilaiset syrjivät kohtaamiset koulussa, sukulaisten kesken sekä terveydenhuollossa synnyttävät lapsessa torjuntaa ja erilaisuuden kokemusta (Huuska, 2008, s. 275). Sukupuoliristiriitatilanteessa koettu stressi ja ahdistus saattavat heijastua myös läheisiin (Jämsä, 2008, s. 130). Ne myös asettavat vanhemman alttiiksi ristiriitaisille odotuksille ja paineille. Transihmisten vanhemmat kuvaavat kirjallisuuden, aineistoni ja oman kokemukseni mukaan jatkuvasti tilanteita, joissa syrjintä tai huoli syrjinnästä on eri tavoin läsnä (Abreu ym. 2019). Tätä kutsutaan vähemmistöstressiksi (Meyer, 1995; 2005). Stressiä aiheuttava syrjintä voi kohdistua transihmiseen tai hänen vanhempaansa, kuten aineistostani käy ilmi. Tarkastelen tässä maisterintutkielmassani vanhempien tutkimustani varten kirjoittamia tarinoita elämästään. Kysyn, minkälaisia vähemmistöstressin narratiiveja translasten ja -nuorten vanhempien kertomuksiin sisältyy.

Transsukupuolisten lasten ja nuorten asema on ollut runsaasti julkisuudessa vuoden 2023 translain (Laki sukupuolen vahvistamisesta, 2023) uudistuksen yhteydessä ja sen jälkeen. Myös perheissä, kouluissa ja terveydenhuollossa keskustellaan aiempaa useammin translasten ja -nuorten tilanteesta (Lehtonen, Sares-Jäske & Jehkoi, 2024). Transsukupuolisuutta ei enää pidetä sairautena (Transgender no longer recognised as 'disorder' by WHO, 29.5.2019) mutta samaan aikaan siitä on tullut joidenkin silmissä maailmankatsomuksellinen kysymys (Butler, 2024; Aito avioliitto, 2024). Tämä ilmiö ei kosketa vain Suomea. Yhdysvalloissa on meneillään osavaltiotason lakiesitysten aalto, jolla pyritään kieltämään alaikäisten transhoidot. Lastenlääkärijärjestö American Academy of Pediatrics kertoo potilaiden kokemasta pelosta ja lääkäreiden huolesta, kun hyväosaiset potilaat perheineen saattavat muuttaa toiselle puolelle maata, mutta huonommassa asemassa olevat yksinkertaisesti jäävät vaille hoitoa ja lisääntyvän syrjinnän ja kiusaamisen armoille

(Taking a toll: Pediatricians highlight how bans on gender-affirming care harm patients, families, 1.8.2023)

Se, millä tavoin sukupuoltaan pohtivia tai kehodysforiasta kärsiviä lapsia ja nuoria tulisi kohdella yhteiskunnassa, on Suomessakin politisoitunut ja polarisoitunut, kuten esimerkiksi eduskunnan translakikäsittelyn aikana annetuista lausunnoista sekä lakivaliokunnan ja sosiaalivaliokunnan mietintöön jätetyistä eriävistä mielipiteistä kävi ilmi (Eduskunta, 2023).

Tuoreita ilmauksia sukupuolivähemmistöjä kohtaan tunnetuista ennakkoluuloista on seitsemän kansanedustajan jättämä, ”sukupuolineutraalin ideologian” (lainausmerkit minun) poistamista kouluista koskeva kirjallinen kysymys hallitukselle (KK henkilö97/2024) ja kansalaisaloite *KASVURAUHA 2024 – sukupuoli-identiteettipolitiikka pois kouluista!* (*KASVURAUHA 2024, 2024*). Edellä mainittu kansalaisaloite ei saavuttanut määräaikaan 11.12.2024 mennessä tarvittavaa 50000 allekirjoituksen rajaa, eikä se siten etene eduskunnan käsittelyyn. Eduskunnan käsittelyssä on parhaillaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia puolustava *Rikkomaton*-kansalaisaloite niin sanottujen eheytyshoitojen kieltämiseksi. Eheytyshoidoilla tarkoitetaan toimintaa, jolla pyritään muuttamaan henkilön kokemus seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuolestaan cis-hetero-normin mukaiseksi. (Rikkomaton, 2024.) Mielenterveyden asiantuntijat pitävät eheytystoimintaa sekä turhana että erittäin haitallisena (Psykologiliitto, 2024).

Edellä esitellyt kansalaisaloitteet (*KASVURAUHA 2024, 2024*; Rikkomaton, 2024) ja kirjallinen kysymys (KK henkilö97/2024) ovat esimerkkejä siitä, miten kansainvälinen ja monimuotoinen anti-gender-liike toistaa Suomessakin viestiä kahden, syntymässä todetun ja biologiaan perustuvan sukupuolen järjestelmästä osana kansalliskonservatiivisia, uskonnollisia tai biologian ensisijaisuutta korostavia radikaalifeministisiä arvoja (Butler, 2024; Saresma, 2022).

Suomessa sukupuoleen perustuva syrjintä on kielletty tasa-arvolain (1986) nojalla laajasti yhteiskunnassa. Alun perin miesten ja naisten tasa-arvoon keskittynyt säädös on vuodesta 2015 sisältänyt myös syrjintäkiellon sukupuolen ilmaisun ja sukupuoli-identiteetin perusteella. Yhdenvertaisuuslaki (2014) puolestaan pyrkii edistämään yhdenvertaisuutta ja ehkäisemään syrjintää.

Yhdenvertaisuuslakiin (2014) sisältyy myös varhaiskasvatuksen velvoite edistää yhdenvertaisuutta. Koulumaailmaa puolestaan sääntelevät asetuksessa määrätyt opetuksen ja kasvatuksen tavoitteet (2012), joissa painotetaan elämän, toisten ihmisten ja luonnon kunnioittamisen rinnalla ihmisarvon loukkaamattomuutta, ihmisoikeuksien kunnioittamista ja suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Myös terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen nähdään sivistykseen kuuluvana (Valtioneuvoston asetus 422/2012; Perusopetuslaki.) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2014) opetuksen lähestymistapa esitetään sukupuolitietoisena ja inhimillistä moninaisuutta koskevaa tietoa ja ymmärrystä lisäävänä.

Lakien ja asetusten henki ja kirjain ei toteudu kaikkien lasten ja perheiden kohdalla, eikä kaikissa tilanteissa, vaan vanhemmat joutuvat paikoin taistelemaan lapsensa oikeudesta tulla kohdatuksi omana itsenään, syrjimättä ja kiusaamatta niin varhaiskasvatuksen kuin koulun ja terveydenhuollonkin piirissä. Palaan tähän myöhemmissä luvuissa.

Käsillä oleva maisterintutkielma on itse keräämääni aineistoon perustuva tutkimus, joka on jatkoa kandidaatintutkielmassa aloittamalleni sukellukselle transihmisten vanhempien kertomuksiin (Mattila-Connor, 2022). Aineisto on kerätty translain (2023) hyväksymisen jälkeen vuoden 2023 lopulla ja alkuvuodesta 2024. Katseeni kohdistuu eri tarkastelutasojen ja analyysitapojen kautta kertomuksiin, joita eri ikäisten transihmisten vanhemmat ovat kirjoittaneet elämästään. Tutkielmani teoreettimetodologinen perusta on sosiaalinen konstruktionismi (Niska, Venäläinen, Olakivi & Cañada, 2024; Burr, 2015) ja tutkimusotteeni asemoituu kriittisen sosiaalipsykologian (Gough, 2017) piiriin. Ymmärrän niin transihmisyyden kuin vanhemmuudenkin narratiivit tilanteiksi, muuttuviksi ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuviksi. Tutkin narratiiveja, jotka ovat syntyneet tietyssä sosiaalisessa tilanteessa kuvaamaan toisia sosiaalisia tilanteita ja antamaan niille merkityksiä. Tilanteet, asiat ja niiden tuottamat aistimukset puetaan kielen avulla kertomuksen muotoon.

Luvussa neljä paneudun tarkemmin sosiaalisen konstruktionismin sateenvarjokäsitteeseen sekä narratiivisuuteen, toimijuuteen ja identiteettiin sen alakäsitteinä. Aluksi esittelen tutkimukseni avainkäsitteitä.

1 Avainkäsitteitä

1.1 Vähemmistöstressi

Tässä tutkielmassa kysyn, minkälaisia vähemmistöstressin narratiiveja translasten vanhempien tarinoihin sisältyy. Siksi on paikallaan perehtyä tarkemmin vähemmistöstressin käsitteeseen. Sen otti käyttöön yhdysvaltalainen Ilan H. Meyer vuonna 1995 julkaistussa, seksuaalivähemmistöjen kohtaaman kuormituksen vaikutuksia käsitelleessä artikkelissaan. Hänen esittämänsä malli tarjoaa kehyksen, joka auttaa ymmärtämään ennakkoluulojen, syrjinnän ja väkivallan kielteisiä vaikutuksia vähemmistöön kuuluvan fyysiseen ja henkiseen terveyteen (Meyer, 1995).

Stressillä tarkoitetaan tilapäistä tai jatkuvaa henkistä räsitusta ja painetta, joka haastaa ihmisen kestokyvyn (Chu, Marwaha, Sanvictores & Ayers, 2024). Kuormitusta saattavat stressintutkijoiden mukaan aiheuttaa esimerkiksi työpaikan menetys, traumaattiset kokemukset, arkielämän haasteet, tai sellaiset tapahtumat tai olosuhteet, joiden myötä yksilö joutuu sopeutumaan uuteen tilanteeseen, mutta myös sosiaalisen ympäristön olosuhteet, jotka vaativat sopeutumista ja näin tuottavat sosiaalista stressiä (Meyer, 2003, s. 675).

Vähemmistöstressimalli nojaa useisiin sosiologisiin ja sosiaalipsykologisiin teorioihin. Erityisesti ryhmien välisten suhteiden teoretisointi, kuten Tajfelin ja Turnerin (1979) sosiaalisen identiteetin teoria ja Turnerin ja kumppaneiden sosiaalisen luokittelun teoria (1987), selittävät miten ryhmienvälinen eronteko synnyttää ryhmien välistä kilpailua ja syrjintää, sekä luo pohjan ryhmien ja yksilöiden itsemääritykselle (Meyer, 2003). Sosiaalisen vertailun ja symbolisen interaktionismin teoriat esittävät, että vuorovaikutus muiden kanssa on ihmiselle välttämätöntä minuuden kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta, sillä se luo hänelle merkityksiä työkaluiksi maailman ymmärtämiseen ja kokemusten järjestämiseen (Meyer, 2003). Meyer nostaa esiin myös Cooleyn klassisen peiliminän käsitteen, jonka mukaan muut ihmiset toimivat ihmiselle peilinä, josta heijastuva suotuista kuva tukee myönteistä minäkuvaa ja kielteinen puolestaan vaikuttaa negatiivisesti kuvaan itsestä (Cooley 1902; Meyer, 2003, s. 675). Ennakkoluulojen ja syrjinnän tutkimuksen klassikkoteoksessa *Prejudice* (Allport, 1954) kuvatut ennakkoluuloisen ympäristön vähemmistölle aiheuttamat haittavaikutukset, kuten aggressio,

vetäytyminen ja itseen kohdistuva viha (mts. 142–161) selittyvät yksilön ja ympäröivän yhteiskunnan välisellä ristiriidalla, joka tuottaa stressiä (Meyer, 2003).

Meyerin mukaan syrjintä voi olla suoraa tai välillistä. Ihminen joko kokee omakohtaisesti erityyppisiä syrjinnän muotoja elämässään tai hän pelkää jo ennalta, että koettu syrjintä toistuu. Vähemmistöstressimallissa distaaliset tai proksimaaliset, eli syrjinnän ennakkoinnin tai suoran syrjinnän vaikutukset aiheuttavat syrjinnän kohteelle terveyshaittaa. Lisäksi yhteiskunnan kielteisten asenteiden sisäistäminen, esimerkiksi sisäistetty homo- tai transfobia, tuottaa kuormitusta. (Meyer, 1995, 2003, 2005; Jaskari & Keski-Rahkonen, 2021.) Vähemmistöstressiltä suojaavat usein pärjääminen (coping) ja resilienssi eli kyky pysyä toimintakykyisenä ja palautua (Resilienssi, Kielitoimiston sanakirja, 2024). Myös vähemmistöidentiteetin tärkeys yksilölle tai suhde yksilön muihin identiteetteihin saattaa vaikuttaa koettuun stressiin (Meyer, 2003).

Vähemmistöstressi täydentää jo olemassa olevia, kaikkien ihmisten kokemia stressitekijöitä (Meyer, 2003). Se on lisäksi luonteeltaan pitkäkestoista, sillä se on sidoksissa suhteellisen pysyviin sosiaalisiin ja kulttuurisiin taustarakenteisiin. Vähemmistöstressin perusta on sosiaalisissa prosesseissa, instituutioissa ja rakenteissa, jotka ovat yksilön ulottumattomissa. (mt.)

Frost ja Meyer (2023) arvioivat artikkelissaan vähemmistöstressimallin merkitystä ja relevanssia tällä hetkellä. Olennainen havainto tutkielmani kannalta on, että entistä nuoremmat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvat ovat nykyisin avoimia identiteetistään. He altistuvat näin vähemmistöstressin haittavaikutuksille haavoittuvammassa iässä kuin aiemmat sukupolvet (Frost & Meyer, 2023, s. 4.) Näin heitä tukevat vanhemmat altistuvat myös vähemmistöstressille aiemmin ja mahdolliset ongelmat vanhempien kanssa nousevat myös esiin lapsen ollessa nuorempi.

Vähemmistöstressi on stigmatisoitujen yksilöiden ja heidän läheistensä kuormitusta. Niinpä luomme katseen stigmaan seuraavassa alaluvussa.

1.2 Stigma

Stigmalla tarkoitetaan ominaisuutta, jolla on erittäin kielteinen tai häpeällinen leima (Stigma, Kielitoimiston sanakirja, 2024). Leimaamisen teorian mukaan sosiaaliset

ryhmät tuottavat poikkeavuutta määrittelemällä hyväksyttävyyden rajat prosessissa, joka heijastaa yhteiskunnallisia valtasuhteita (Burr, 2004, s. 108). Eri aikoina eri asiat aiheuttavat leimaamista. Leimatulla itsellään on Burrin mukaan paineita hyväksyä tarjottu identiteetti, jos muut ihmiset ovat leimasta tietoisia, mutta myös torjua se (mts. 108).

Yhdysvaltalainen mikrososiologi Erving Goffman käsittelee klassikkoteoksessaan *Stigma* (1963) erilaisia tapoja piilotella ja hallita näkymättömin häpeäleimoin merkittyjä identiteettejä, kuten homoseksuaalisuutta tai rotua. Hän käsittelee myös ”läpimenemistä”, onnistunutta stigmattoman esittämistä (mts. 65). Läpimeneminen on monille sukupuolivähemmistöön kuuluville tärkeä osa identiteetin hallintaa. Useissa tutkimuksissa erityisesti binäärisesti (maskuliinisesti tai feminiinisesti) identifioituvat transnuoret kokivat myönteisen palautteen ulkonäöstään ja onnistuneen läpimenemisen vahvistavana (Tyni ym., 2024). Kun koettu sukupuoli-identiteetti ja siihen liittyvät sukupuolen ilmaisu ovat uskottavia ja hyväksyttäviä muiden ihmisten silmissä, häpeä ja epävarmuus väistyvät. Minuutta ja identiteettiä ilmenetään arkielämässä dramaturgisin keinoin ja Goffman puolustaakin voimakkaasti ihmisen tarvetta ja mahdollisuutta esittää eri puolia itsestään ja minuudestaan (1959). Nykyisin esimerkiksi pelimaailmassa tai sosiaalisessa mediassa on mahdollista rakentaa erilaisia minuuksia ja kokeilla niitä (McVittie & McKinley, 2017, S. 404).

Johns, Beltran, Armstrong, Jayne ja Barrios (2018) toteavat, että translasten terveys ja koulumenestys ovat ikätovereita huonompia, minkä synä pidetään sosiaalisen stigman kokemuksia ja syrjintää. Tekijät, jotka suojaavat lasta ja nuorta vanhempien taholta koetulta väkivallalta ovat samoja, jotka suojaavat terveyttä, hyvinvointia ja koulumenestystäkin, mutta näiden suojatekijöiden on havaittu olevan huonommalla tolalla translasten ja -nuorten kohdalla (Hakala, 2023). Hatzenbuehler, Nolen-Hoeksema ja Dovidio (2009) esittävät teoreettisen mallin prosesseista, joiden myötä stigma on yhteydessä mielenterveyden ongelmiin: toivottomuus ja kielteinen kuva itsestä ylläpitävät ja pahentavat oireita, eristäytyminen ja ryhmänormit lisäävät ongelmia ihmissuhteissa, ja tunnesäätelyn ja pärjäämisen haasteet tuottavat kielteisiä selviytymisstrategioita kuten märehkimistä.

Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimuksen mukaan on vanhempia, jotka toivovat, että nuori salaisi seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen kokemuksensa ympäristöltään, eikä aiheuttaisi vanhemmalle häpeää (Taavetti, Alanko & Heikkinen, 2015, s. 10). Suomessa ajatellaan yleisesti, että kunniaan liittyvät kysymykset liittyvät ennen muuta patriarkaalisiin ja väkivaltaisiin ”muihin” kulttuureihin. Taavetin ym. (2015) mainitsemaan salailuun liittyvä stigman piilottelu ja vanhempien omaan asemaan kohdistuvat huolet ovat kuitenkin erittäin huolestuttavia viitteitä cisheteronormatiivisesta ennakkoluuloisuudesta, jossa tulkitsevan olevan jopa kunniakulttuurin piirteitä. Kunniaväkivallalle on tyypillistä, että lapsen tai nuoren elämää rajoitetaan voimakkaasti, jotta hän ei tuottaisi perheelleen häpeää (Bhatia, Lokot, Kenny, Mathpati & Cislighi, 2024).

Goffmanin mukaan salattu näkymätön stigma paljastuu ennemmin tai myöhemmin läheisissä ihmissuhteissa, ja jollei niin käy, salailu aiheuttaa syyllisyyttä (1963, s. 94). Toisaalta luottamuksellisuus henkilötietojen käsittelyssä tarjoaa nuorelle osittaista turvaa: nuori voi elää koetussa sukupuolestaan vuosia, vaikka juridinen sukupuoli on syntymäsukupuolen mukainen, ja samalla kokea pelkoa paljastumisesta (Tyni ym., 2024).

Seuraavaksi tarkastelen sukupuolen moninaisuutta. Se on ollut monille tutkimilleni vanhemmille uusi asia, sillä totuttu cisheteronormi on syvään juurtunut.

1.3 Sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuoli-identiteetistä

Sukupuoli-identiteetti muodostuu usein hyvin varhain ja se eroaa luonteeltaan muista sosiaalisista identiteeteistä, kuten ryhmäjäsenyyksistä (Tajfel & Turner, 1979). Sukupuoli-identiteetin ensimmäinen taso, sisäinen tunne sukupuolesta, ei nykytiedon valossa ole sosiaalisesti rakentunut, vaan sisäsyntyinen samaan tapaan kuin seksuaali-identiteetti. Molempien ilmaisu rakentuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja siihen vaikuttavat yhteiskunnan arvot ja normit, mutta sukupuolen kokemuksesta ei voi esimerkiksi kasvatuksella muuttaa. (Fausto-Sterling, 2012.) Lapset oppivat erottamaan miehen ja naisen sekä tunnistamaan sukupuolistereotyyppistä käyttäytymistä hyvin varhain: kolmanteen ikävuoteen mennessä he vastaavat ”oikein” kysymykseen ”oletko tyttö vai poika?”, mutta eivät vielä ymmärrä sukupuolen pysyvyyttä (Fausto-Sterling, 2012, s. 55). Aineistossani varhaisimmat ilmoitukset syntymäsukupuolesta erovasta sukupuolen kokemuksesta

ajoittuvat juuri tähän ikävaiheeseen, kahden ja puolen vuoden ikään. Pieni lapsi voi ajatella, että sukupuoli vaihtuu esimerkiksi vaatekappale vaihtamalla (Heyman & Giles, 2006) tai että sukupuoli voi muuttua ajan myötä.

Käsittelen kautta tämän tutkielman sukupuolta, sukupuolen moninaisuutta ja sukupuolen ilmaisua. Suomen kielellä kirjoittaessani en välttämättä tee eroa biologisen sukupuolen (sex) ja sosiaalisen sukupuolen (gender) välillä. Englannin kielessä tehtiin 1960–70-luvuilta alkaen ero sanojen sex ja gender välillä. Suomeksi niitä kutsutaan vakiintuneesti biologiseksi ja sosiaalisesti sukupuoleksi (Salonen, Venäläinen & Berg, 2024, s. 185). Sosiaalisen sukupuolen katsotaan olevan esimerkiksi kulttuurinen tulkinta biologisesta sukupuolesta tai kulttuurin rakentama, kuten ranskalainen kirjailija Simone de Beauvoir esittää tunnetussa toteamuksessaan, ettei naiseksi synnytä, vaan ”tullaan” (lainausmerkit minun) (de Beauvoir, 1949). Naisuus tai mieheys, sukupuoleen liittyvä sosiaalinen rooli, ei kuitenkaan ole vain yksi ja kaikille yhteinen, vaan sidoksissa esimerkiksi etnisyyteen, luokkaan ja kehon kykyisyyteen (Riley & Evans, 2017, s. 411). Myös biologinen sukupuoli eli tapa, jolla se ymmärretään ja siitä puhutaan, on sosiaalisesti rakentunut (Butler, 2006, s. 53; Ambjörsson, 2016, s. 93).

Biologisen sukupuolen määrittely on yksinkertaista, jos puhutaan ainoastaan lisääntymisbiologiasta: ihmisellä on kahdenlaisia sukusoluja. Miespuolisella yksilöllä on siittiöitä ja naisella munasoluja (Fausto-Sterling, 2012). Tämä on kaikkein yksinkertaisin ja essentialistisin biologinen sukupuolen määrittelmä, joka ei ota huomioon biologisen sukupuolen moninaisuutta. Siihen pohjautuu binäärinen sukupuolijärjestys, jonka mukaan sukupuolia on (sekä merkityksessä *sex* että *gender*) kaksi ja näin kuuluu ollakin, koska se on *luonnollista*. Sukupuolen moninaisuus rikkoo tätä cis-normia. Biologi ja sukupuolen tutkija Fausto-Sterling esitti vuonna 1995 provosoivan väitteen, että sukupuolia voisi olla yhtä hyvin viisi kuin kaksi, mikäli tarkastellaan biologisen ilmiön monimuotoisuutta. Myöhemmin hän on tarkentanut, että sekä *sex*- että *gender*-sukupuolen määrittely keskittyy liiaksi biologisiin piirteisiin, joista ajattelumme pitäisi pikemminkin irtautua. (Fausto Sterling, 2000.)

Sukupuoli-identiteetti ei kaikilla ihmisillä määräydy suoraviivaisesti kromosomien, sukurauhasten, sisäisen lisääntymiselimistön tai puberteettihormonien perusteella.

Sikiöaikainen mieshormoniantistutus saattaa tutkimusten mukaan olla yhteydessä sukupuoli-identiteettiin, mutta yhteys hormonien ja identiteetin välillä ei ole suoraviivainen (Fausto-Sterling, 2012, s. 47–49).

Keskeinen sukupuolen teoreetikko, filosofi Judith Butler peräänkuuluttaa lähestymistapaa, joka huomioi monimutkaisessa vuorovaikutuksessa olevat tekijät ihmisen kehityksessä. Niihin kuuluvat fysiologiaan, anatomiaan, sosiaaliin ja läheissuhteisiin liittyvät prosessit, psykologinen muotoutuminen ja resilienssi sekä sosiaalinen ja poliittinen tunnustus ja eri muodoissa ilmenevä tuki. Luonto ja kulttuuri toimivat yhdessä sukupuolen rakentumisessa. (Butler, 2024, s. 204–211.)

Psykologian historia on tulvillaan miesten toteuttamia tutkimuksia, joissa on tutkittu miehiä ja jotka on suunniteltu miehiä varten miesnäkökulmasta (Riley & Evans, 2017, s. 410). Varhainen poikkeus on sosiologi ja etnometodologi Harold Garfinkelin tunnettu tapaustutkimus, joka käsitteli nuorta transnaista, Agnesia ja tämän elämää 1950-luvun Yhdysvalloissa (Garfinkel, 1967, s. 116–185). Agnesin uskottavan naiseuden rakentaminen, suhteet lähipiiriin sekä pohdinnat identiteetistä ja kehosta saavat rinnalleen Garfinkelin kuvauksen siitä, miten ”normaalit” rakentavat moraaliseen kestävyteen perustuvaa käsitystä ”luonnollisesta” sukupuolidikotomiasta (mt.). Agnesin tarinaa voi lukea ajankuvana ja sukelluksena transnaisen mieleen, mutta myös sukupuolijärjestyksen ja sen rakentumisen etnometodologisena kuvauksena. Narratiivisuuden ja kerrottavuuden rajojen kannalta on erityisten merkille pantavaa, mitä Agnes voi ja ei voi kertoa Garfinkelille heidän tapaamisissaan (mt.).

Connell esitti vuonna 1983 (Connell & Messerschmidt, 2005), että yhteiskunnissa vallitsee sukupuolijärjestys, jonka myötä erilaisten feminiinisyyksien ja maskuliinisuuksien joukossa ihanteellisella maskuliinisuudella on erityisasema, hegemonia. Hegemonisuus liittyy paitsi fyysiseen voimaan, myös palkkatyöhön ja heteroseksuaaliseen avioliittoon, joissa hegemoninen maskuliinisuus dominoi muita feminiinisyyksiä ja maskuliinisuuksia. (Giddens, 2009, s. 619–621.) Siksi on tärkeitä tutkia muita sukupuolia ja seksuaalisuuksia ja olla tietoinen vallitsevista sukupuolijärjestyksistä.

Verrattaessa transnuorten koettua kiusaamista ja mielenterveyttä cissukupuolisiin Sares-Jäske (2023) havaitsi, että cispoikiin ja transfeminiineihin verrattuna

kiusaamisen kokemukset olivat monin verroin yleisempiä transmaskuliineilla, joiden mielenterveys oli myös huonommalla tolalla. Voidaankin kysyä, kohdistuuko hegemonisen maskuliinisuuden dominanssi erityisesti heihin tavalla, joka olisi yhteydessä kiusaamiseen.

Syntymässä määritelty sukupuoli ja sukupuolen kokemus eivät aina vastaa toisiaan, kuten edellä totesin. Tällaisia ihmisiä on eri viime vuosien arvioiden mukaan 0,5–5,5 prosenttia. Matalin tulos on saatu Englannin ja Walesin väestölaskennassa vuonna 2021. Tuolloin sukupuoli-identiteetikysymys oli mukana ensimmäistä kertaa ja siihen vastasi 94 prosenttia vastaajista. (Office for National Statistics [ONS], 2023.)

Suomessa sukupuolen kokemus on mukana Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kahden vuoden välein toteuttamassa kouluterveyskyselyssä, johon osallistuvat peruskoulun 8.–9. luokkien sekä lukion ja ammattioppilaitosten oppilaat.

Sukupuolen kokemusta kartoittavien kysymysten perusteella sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten osuus on viime vuosina kasvanut. Se oli 3,5 prosenttia vuonna 2019 ja 5,5 prosenttia vuonna 2023. Erityisesti transpoikien (syntymässä tytöksi määriteltyjen, itsensä miespuoliseksi kokevien) määrä on Suomessa lisääntynyt. (Lehtonen ym., 2024).

Yhdysvaltalaisissa lähteissä itsensä transukupuoliseksi tai ei-binääriseksi identifioivien määrä vaihteli tutkimuksissa 0,39 prosentin ja 2,7 prosentin välillä ennen vuotta 2017 (Nolan, Kuhner & Dy, 2019). Tulokset riippuvat siitä, millä tavoin asiaa kyselyissä tiedustellaan, keitä tutkitaan ja mitä siitä päätellään. Esimerkiksi eräässä tutkimuksessa 5 prosenttia hyväksyi väitteen “olisimpa vastakkaista sukupuolta”, mutta yhteen kysymykseen perustuvaa tulosta pidettiin katsauksessa ylimitoitettuna (Collin ym. 2016). Tuhannen oppilaan koulussa olisi tuoreimpien esiintymisprosenttien perusteella vähintään yksi, mutta enintään jopa viisikymmentäviisi sukupuolivähemmistöön kuuluvaa lasta ja nuorta.

Transidentifioitumisen lisääntymisen taustalla arvellaan olevan transihmisten lisääntynyt näkyvyys ja hyväksyntä yhteiskunnassa (Nolan, Kuhner & Dy, 2019). Erityisesti transmaskuliinien määrän lisääntyminen on askarruttanut tutkijoita, mikä on saanut jopa moraalipaniikin piirteitä. On puhuttu äkillisesti alkavasta sukupuolidysforiasta, jota esiintyy tytöiksi määritellyillä (Littman, 2018). Eri tahot ovat kiirehtineet selittämään, että taustalla ovat mediajulkisuus, tartunta tytöltä

toiselle tai mielenterveyden ongelmat (Nuoruusiän sukupuoli-ahdistusta hoitava professori sanoo ei alaikäisten juridisen sukupuolen korjaukselle, 27.1.2023).

Suomessa transsukupuolisuuden tutkimusta tehtiin ensiksi antropologian ja psykiatrian piirissä (Huuska, 2010, s. 155). Sittemmin yhteiskuntatieteellinen tutkimus on suhtautunut kriittisesti lääketieteelliseen diskurssiin (Huuska, 2010, s. 156). Lääketieteellä on kuitenkin erityisasema tutkimuksessa, sillä psykiatrian asiantuntijat toimivat edelleen portinvartijoina sukupuoliristiriidan hoitoon pääsyssä.

Maailman terveysjärjestö WHO poisti sukupuoli-identiteetin häiriön kansainvälisestä tautiluokituksesta vuonna 2019. Tämä kertoo siitä, että yhteiskunta ja tiedeyhteisö eivät enää katso sukupuoli-identiteetin moninaisuuden täyttävän sosiaalisesti rakentuneita epänormaalien käyttäytymisen, kognitioiden ja emootioiden kriteerejä. (Meyer, 2003). Suomessa uusimman ICD-11-luokituksen käyttöönottoa valmistellaan paraikaa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, päivämätön). Oman kehon tuntuminen väärältä tai epämiellyttävältä on edelleen hoitoa vaativa häiriö, joka voi aiheuttaa runsaasti kärsimystä (Gender incongruence and transgender health in the ICD, päivämätön). Kehodysforia syntyy, kun oma sukupuoli-identiteetti on ristiriidassa syntymässä määritellyn sukupuolen kanssa ja tämä aiheuttaa merkittävää pahaa oloa ja toimintakyvyn heikkenemistä sosiaalisissa suhteissa, työelämässä tai muilla tärkeillä elämän osa-alueilla (Anderson ym., 2022).

Tutkimani vanhemmat ovat saattaneet lukea maan suurimman sanomalehden sivuilta alan johtavan suomalaisen auktoriteetin, nuorisopsykiatrian professorin Riitakerttu Kaltialan esittävän, että sukupuoliristiriita on ohimenevä vaihe, josta neljä viidesosaa tokenee murrosiässä (Nuoruusiän sukupuoli-ahdistusta hoitava professori sanoo ei alaikäisten juridisen sukupuolen korjaukselle, 27.1.2023). Kaltialan väite perustuu laajasti julkisuutta saaneisiin, Kanadassa ja Alankomaissa tehtyihin tutkimuksiin (esim. Steensma, McGuire, Kreukels, Beekman & Cohen-Kettenis, 2013). Useat katsaukset ovat kuitenkin tuoneet esiin näiden tutkimusten metodologisia ongelmia. Ei esimerkiksi ole näyttöä siitä, että tuki lapsen sillä hetkellä kokemalle ja ilmaisemalle identiteetille saattaisi ”vangita” (lainausmerkit Temple Newhook) cisnuoren transidentiteettiin (Temple Newhook ym., 2018.) Sen sijaan lapsen tai nuoren tukeminen ja hänen kehittyvän identiteettinsä hyväksyminen

saavat tutkimuskirjallisuudesta runsaasti pontta (Tyni ym. 2024), sillä ne ovat yhteydessä parempaan koettuun hyvinvointiin.

Sukupuoli-identiteettiä ilmennetään sosiaalisen roolin kautta eri tavoin, esimerkiksi pukeutumisen, harrastusten tai mielenkiinnon kohteiden kautta (Rossi, 2010). Pukeutuminen, leikit ja harrastukset eivät kuitenkaan sinänsä ennusta tulevaa sukupuoli-identiteettiä (American Psychological Association, 2015). Tutkimuksista ei myöskään käy ilmi, mitä haittaa on lapsen minuuden kannalta tärkeän asian tukahduttamisesta. Näin ollen lapsuuden transidentiteetin tukahduttamista voi pitää epäeettisenä. Vanhempien tuen puutteella tärkeissä kehitysvaiheissa voi olla kauaskantoisia seurauksia lapsen ja nuoren hyvinvoinnille. Lapsen ja vanhemman kiintymyssuhde saattaa kärsiä, mikäli vanhemmat vaativat lastaan noudattamaan sukupuolistereotyyppisiä odotuksia. (Temple Newhook ym., 2018.)

Aiemmin myös juridisen sukupuolen korjaaminen vaati lääketieteellisiä tutkimuksia. Uusi translaki tuli voimaan keväällä 2023 (Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023) ja sen perusteella täysi-ikäinen henkilö voi muuttaa juridisen sukupuolensa hakemuksella Digi- ja väestövirastoon. Muun muassa terveyden ja hyvinvoinnin laitos kannatti lausunnoissaan eduskunnalle (Asiantuntijalausunto EDK-2022-AK32770, 2022) samaa mahdollisuutta myös alaikäisille. Vastaavanlainen itsemääräämis- ja itsemäärittelyoikeuteen perustuva menettely on otettu käyttöön Pohjoismaista myös Norjassa ja Tanskassa sekä Islannissa, jossa on käytössä kolmas sukupuoli (Tuisku, 2023). Kolmas juridinen sukupuoli on käytössä myös useissa muissa maissa, kuten Saksassa, Intiassa ja Kanadassa (Sukupuolen moninaisuus, päiväämätön).

Käsittelin tässä luvussa sukupuolen moninaisuutta ja sukupuoli-identiteettiä. Kumpaakin tutkimani vanhemmat joutuvat pohtimaan sekä lapsensa että toisinaan myös itsensä kohdalla. Seuraavaksi luvussa kaksi esittelen transihmisiä ja heidän vanhempiaan käsittelevää tutkimustietoa.

2 Translapset ja -nuoret ja heidän vanhempansa tutkimuksen valossa

Tässä luvussa luon katsauksen aiempaan tutkimukseen, jossa on käsitelty transihmisiä ja heidän vanhempiaan. Translapsia ja -nuoria on usein tutkittu osana laajempia nuorten hyvinvointia käsitteleviä kyselytutkimuksia. Esimerkiksi Suomessa kouluterveyskyselyn aineiston pohjalta on tehty useita sukupuolivähemmistöä koskevia määrällisiä tutkimuksia (Lehtonen, Majlander ym. 2023; Sares-Jäske, Jehkoi, Rantanen & Lehtonen, 2023). Aineistot saattavat myös olla sukupuoli-identiteetin tutkimuksiin liittyviä (Kaltiala, Holttinen & Tuisku, 2023) tai sukupuolenkorjausprosessin yhteydessä kerättyjä (Steensma ym., 2013).

Useat tutkimukset, kuten Abreun ja kumppaneiden systemaattisen kirjallisuuskatsauksen (2021) ja Bergin & Kokkosen (2010) aineistot, koskevat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia yleisesti, ja niistä on tarvittaessa eroteltu nimenomaan sukupuolivähemmistöjä koskevat tulokset.

Vanhempia puolestaan on tutkittu esimerkiksi alle 13-vuotiaana sosiaalisesti transitoituneiden lasten vanhempia haastatteleamalla (Horton, 2022) Britanniassa tai Kanadassa selvittämällä miten vanhemmat olivat päätyneet hyväksyntään ja tukeen (Pullen Sansfaçon ym. 2020). Näissä tutkimuksissa on käytetty laadullisia menetelmiä, kuten grounded theory -sisällönanalyysiä (Pullen Sansfaçon, 2020). Vanhempi-lapsi-pareista ei juuri ole tutkimusta, harvinaisena poikkeuksena Sveitsissä toteutettu 10 vanhempi-lapsi-parin haastattelututkimus, jossa tarkasteltiin, miten lapsi toi esiin transsukupuolisuutensa vanhemmalle (Medico, Pullen Sansfaçon, Zufferey, Galantino, Bosom, & Suerich-Gulick, 2020). Useimmiten lapset kertovat tutkimuksissa omasta näkökulmastaan itsestään ja vanhemmistaan, vanhemmat puolestaan itsestään ja lapsestaan.

Oman tutkielmani keskiössä on vanhemman kokemus sekä lapsen ja vanhemman suhde vanhemman kuvaamana. Kanadassa tehdyssä laadullisessa tutkimuksessaan Pyne (2016) kysyi translasten tai -nuorten vanhemmilta, miten he *tiesivät* lapsensa sukupuolen. Mukaillen Gergenin ajatuksia tiedon sosiaalisesta rakentumisesta hän esittää, että tieto syntyy vanhemman ja lapsen suhteessa: sisäinen tietoisuus itsestä ja sukupuolesta, jonka lapsi usein kuvailee tai muuten ilmaisee jo varhain, tulee myös vanhemman tietoon.

Vanhemmasta riippuu, miten hän päättää tietoon suhtautua. Mitä nuorempi lapsi, sitä vähemmän autonomiaa ja päätösvaltaa hänellä on. Esimerkiksi pienen lapsen vaatteet ja hiusmalli, jotka ovat kumpikin tärkeitä identiteetin ilmaisussa, ovat täysin vanhempien päätettäviä asioita. Näitä asioita vanhemmat pohtivatkin aineistossani. Nuorten kohdalla riippuvuus huoltajista niin emotionaalisesti, käytännön asioissa, juridisesti kuin taloudellisestikin saattaa ajaa nuoren mukautumaan ja luopumaan omista tarpeistaan (Tyni ym., 2024). Nuoren mahdollisuus toteuttaa seksuaali- tai sukupuoli-identiteettiään perheessä riippuu muun muassa asuinpaikasta, yhteiskuntaluokasta, etnisyydestä, kykyisyydestä, terveydentilasta ja uskonnollisuudesta (Taavetti, Alanko, Hästbacka, Lehtonen & Palojärvi, 2020, s. 27). Näin intersektionaalinen eli risteävät erot, kuten luokan, etnisyyden ja sukupuolen huomioiva lähestymistapa on hyödyllinen myös tarkasteltaessa transnuorten ja heidän perheidensä elämää. Siinä huomioidaan, miten Taavetin ym. (2020) esittämät tekijät yhdessä ja erikseen vaikuttavat perheiden tilanteeseen. Crenshawn (1989) alun perin käyttöön ottama lähestymistapa on saanut vahvan jalansijan niin teoreettisen tutkimuksen kuin aktivismienkin piirissä.

Useampaan vähemmistöön kuuluvista nuorista ei ole Suomessa juuri tehty tutkimusta (Taavetti ym. 2020, s. 37), mutta lisääntyvä maahanmuutto nostaa esiin kysymyksiä eri taustoista tulevien transnuorten ja heidän vanhempiensa tilanteesta. Samalla kun nuoren mahdollisuus toteuttaa identiteettiään on riippuvainen esimerkiksi perheen luokka- asemasta, asuinpaikasta ja uskonnollisuudesta (Taavetti ym., 2020, s. 27), nämä tekijät ovat mahdollisesti yhteydessä myös vanhempien suhtautumiseen ja kokemukseen, kun heidän lapsensa poikkeaa cisheteronormista. Tutkimuksia kulttuurieroista perheiden suhtautumisessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin nuoriin on vain vähän ja sen vuoksi erityisesti vähemmän hyväksyvien, etnisiin vähemmistöihin kuuluvien sekä maaseudulla asuvien vanhempien osallistuminen tutkimuksiin olisi tulevaisuudessa tärkeää (Newcomb ym. 2019). Kriminologi Venla Hakala (2023) esittää, että sukupuolivähemmistöön kuulumisen lisäksi väkivaltaa kokeneilla translapsilla ja -nuorilla on runsaasti muita väkivallalle altistavia riskitekijöitä, jotka liittyvät hyvinvointiin sekä lapsen ja vanhemman suhteeseen, eikä juuri sukupuolivähemmistöön kuulumisen hänen mukaansa selitä väkivallan uhriksi joutumista. Aiemman tutkimuksen perusteella mahdollisia väkivallan selitysmalleja

ovat vanhempien kokemaan vähemmistöstressiin liittyvä lapsen tarpeiden laiminlyönti sekä tuen puute (Abreu ym., 2019)

Hidalgon ja Chenin (2019) tutkimus tarkasteli 34 alle 12-vuotiaan lapsen vanhemman aineistosta vähemmistöstressin ilmenemistä. Distaalista stressiä ilmeni vertaissuhteissa ja yhteiskunnassa yleensä koetun syrjinnän muodossa, matkustamiseen liittyvänä syrjintänä sekä perheen, ystävien ja toisten vanhempien taholta koettuna syrjintänä ja kyseenalaistamisena (mt.). Matkustamiseen liittyvä syrjintä tarkoittaa tilanteita, joissa ihminen tai hänen matkakumppaninsa pelkäävät matkustusasiakirjojen tai matkalippujen herättävän huomiota, esimerkiksi passintarkastajan ihmettelevän lapsen nimeä tai sukupuolta. Käytännön arkielämässä Suomessakin on lapsia ja nuoria, jotka pelkäävät matkustaa joukkoliikenteessä, koska heidän sukupuolen ilmaisunsa ei vastaa matkalipussa olevia henkilötietoja (Lipuntarkastaja ryhtyi äidin kanssa väittelyyn lapsen sukupuolesta – HSL ei aio muuttaa tarkastuskäytäntöään, 20.1.2023).

Proksimaalinen vähemmistöstressi ilmeni Hidalgon ja Chenin (2019) tutkimuksessa sisäistettynä sukupuolivähemmistöstigma, joka näyttäytyi sisäistettyinä asenteina. Vanhempi esimerkiksi pelkäsi tilannetta, jossa hänen lapsensa sukupuolen ilmaisu oli normista poikkeavaa. Vanhemmilla saattoi olla kielteisiä tulevaisuuteen liittyviä odotuksia. Ajateltiin, että lapsen elämästä tulee vaikeaa. Tähän liittyivät vanhemman kokemat vaikeat tunteet, kuten menetys, syyllisyys, vihaisuus, seksuaalisen halun puute ja sosiaalinen eristyneisyys, joista oli seurannut psykososiaalisia vaikutuksia kuten univaikeuksia, päihteiden käyttöä ja itsestä huolehtimisen vaikeuksia. (mt.)

Sosiaalinen siirtymä eli transitio tarkoittaa siirtymistä elämään koetussa sukupuolella kaikilla elämän osa-alueilla (Coleman, Radix, Bouman ym., 2022). Ashley (2019) mukaan sosiaalinen transitio eli siirtymä on paljon enemmän kuin epätyypillinen sukupuolen ilmaisu ja se kertoo muutoksesta eletyssä sukupuoli-identiteetissä (Horton, 2022). Transition jälkeen ihminen on kokonaisvaltaisesti koetussa sukupuolellaan elävä, omalla tavallaan sukupuoltaan ilmaiseva yksilö (Ashley, 2019, s. 679).

Sosiaaliseen transitiioon sisältyy käytännössä etunimen sekä esimerkiksi hiusten ja vaatetuksen muuttaminen vastaamaan sukupuoli-identiteettiä. Nimi voidaan muuttaa ensin epävirallisesti ja hakea myöhemmin Digi- ja väestötietovirastosta

virallisen nimen muutosta. Sosiaalinen transiatio ei siis edellytä lääketieteellisiä hoitoja eikä juridisen sukupuolen muutosta, vaan pienikin lapsi voi siirtyä elämään koetussa sukupuoleessaan. Siirtymällä viestitään kouluun, sukulaisille ja ympäröivälle yhteisölle, että lapsi haluaa tulla kohdelluksi identiteettinsä mukaisesti (esimerkiksi Ehrensaft 2018, 2020).

Cal Horton (2022) toteaa, että enemmistö hänen tutkimistaan kolmestakymmenestä alle 11-vuotiaana transiatioituneen brittilapsen vanhemmasta ei ollut nähnyt muuta vaihtoehtoa kuin tukea lastaan tämän transiatiopolulla, ja piti sitä jälkeinpäin hyvänä asiana lapsensa kannalta. Hortonin tutkimuksen (2022) osallistujat tulivat erilaisista sosioekonomisista taustoista, ja 10 prosenttia oli maahanmuuttajia. Kaikki osallistujat olivat cissukupuolisia, 90 prosenttia heistä oli valkoisia ja 93 prosenttia naispuolisia.

Useissa transnuorten elettyjä kokemuksia käsittelevissä tutkimuksissa nuoret ovat kuvanneet jopa vuosia kestänyttä itsetutkiskelun ja pohdinnan vaihetta ennen kuin he ovat kertoneet asiasta kenellekään. Syyksi he mainitsivat halun olla varma asiasta ennen muille kertomista, mutta myös vanhempien kielteisten reaktioiden pelko mainittiin syynä. (Tyni ym., 2024.) Aineistossani kuvataan hyvin eri ikäisiä lapsia, jotka kertovat vanhemmilleen sukupuolen pohdinnoistaan. Tutkimusten mukaan hyväksyvät ihmissuhteet, joissa nuoren sukupuolen ilmaisua tuetaan esimerkiksi käyttämällä toivottua nimeä ja persoonapronominia, tuottavat helpotuksen, läheisyyden ja onnellisuuden tunteita nuoressa. Väärinsukupuolittaminen ja vihaisuus tai muu torjunta puolestaan aiheuttavat luonnollisesti pahaa mieltä. (Mt.)

Nuoret kuvasivat tärkeitä hyväksynnän kokemuksia koulussa, jos opettajat puhuttelivat heitä toivotusti ja toiset oppilaat kohtelivat heitä hyvin, mutta ulossulkeminen ja kiusaaminen oli silti yleistä (Tyni ym. 2024). Transhoidon saatavuus ja pitkät odotusajat tulevat esiin nuorten ja vanhempien kokemuksissa (mt.), mikä tulee esiin myös tämän tutkielman aineistossa. [Yhdysvalloissa] uskonnollinen ja poliittinen ilmapiiri vaikuttaa yhteiskunnallisiin asenteisiin, koulujen ilmapiiriin, transihmisten juridiseen asemaan sekä hoitosuosituksiin, ja se vaihtelee osavaltioittain. (Tyni ym., 2024.) Suomessa transihmisten oikeudet vahvistuivat uuden translain (2023) myötä, mutta lasten ja nuorten osalta tilanne on hauras. Varsinaista sukupuolta vahvistavaa (affirming care) hoitolinjausta Suomessa

ei ole koskaan ollut käytössä, ei myöskään translasten ja -nuorten hoitoon erikoistuneita sukupuoliklinikoita (gender clinic), joihin useissa brittiläisissä, yhdysvaltalaisissa ja kanadalaisissa tutkimuksissa (Horton, 2022; Tyni, 2023, Pullen Sanfaçon, 2023) viitataan. Suomessa alaikäisten perheet hakeutuvat tutkimuspoliklinikoille eli transpoleille useimmiten siinä toivossa, että lapsi saisi diagnoosin, jonka avulla aukenisi tie murrosiän fyysiset muutokset pysäyttävään hoitoon. Terveystieteiden tutkimuskeskus (2020) on kuitenkin päättänyt, että sukupuolidysforian lääketieteelliset hoidot on Suomessa rajattu pääsääntöisesti aikuisille.

Weinhardt kumppaneineen (2019) toteuttivat mixed methods -tutkimuksen, jossa analysoitiin muun muassa sosiaalisen tuen, resilienssin ja psykologisen hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä sukupuolivähemmistöön kuuluvilla nuorilla. Perheen suurempi tuki oli yhteydessä siihen, että nuori todennäköisemmin eli koetussa sukupuolestaan sekä koki elämänlaatunsa ja mielenterveytensä paremmaksi. Mielestäni hyvin osuvasti nuoret määrittivät haastatteluissa tuen käsitteen seuraavasti: ”Tuki on hyväksyntää, johon yhdistyy toiminta”. Nuoret kokivat, että pelkkä sanallinen hyväksyntä on parempi kuin ei mitään, mutta he kaipasivat käytännön tukea esimerkiksi mielenterveyspalveluihin pääsyssä tai uusien vaatteiden hankinnassa. Vanhempien tuen puute tai tuen kehkeytyminen hitaasti koettiin raskaana. (Mt.)

Lehtonen, Sares-Jäske ja Jehkoi (2024) selvittivät transnuorten hyvinvointia tukevia tekijöitä osana Terveystieteiden tutkimuskeskuksen Sukupuolen moninaisuus voimavarana -hanketta. Keskusteluyhteys vanhempien kanssa, yhteisöön kuuluminen ja myönteinen palaute sekä tarjolla oleva apu olivat erityisen tärkeitä voimavaratekijöitä (mt.)

Vanhemmat ovat usein epävarmoja siitä, kuinka heidän tulisi suhtautua lapsensa sukupuolen ilmaisuun, varsinkin, jos asia on heille uusi ja outo. Lisäksi useiden tutkimusten mukaan vanhempia saatetaan syyttää siitä, että he ”sallivat” (lainausmerkit Schlehofer, Cortez-Regan & Bush) lapsensa olla trans ja heitä tuomitaan lapsensa tukemisesta (Schlehofer ym., 2021). Vanhempiin myös yritetään vaikuttaa. Esimerkiksi englanninkielisissä maissa toimiva Our Duty -ryhmä vetoaa vanhempiin ja painottaa, että sukupuolen pohdinta on lapsia tarkoituksella harhaanjohtavien tahojen aivopesun tuotetta ja menee ohi, jos vanhemmat pysyvät

järkähtämättöminä (Our Duty, [2024]). Painostus, stigma ja tuomitseminen saattavat vaikeuttaa lapsen tukemista ja vanhemmat voivat päättää kasvatuksessaan rajoittaa lastaan (Abreu ym., 2019). He voivat esimerkiksi kieltää häneltä tiettyjen lelujen ja vaatteiden käytön, sekä pyrkiä muutenkin tukahduttamaan lapsen sukupuolen ilmaisua (Schlehofer ym. 2021). Vanhemmat saattavat myös päättää hakeutua niin sanotun eheytyshoidon piiriin, joka on yleensä uskonnollisten toimijoiden, joskus myös terveydenhuollon ammattilaisten suorittamaa, hengellisiä tai psykologisia keinoja käyttävää uskomushoitoa, jolla on havaittu olevan yhteys moniin haitallisiin terveysvaikutuksiin (Government Equalities Office, 2021). Tällainen kasvatustyyli on Schlehoferin ja kumppaneiden (2021) mukaan yhteydessä lapsen psyykkiseen pahoinvointiin ja käytösongelmiin, kun taas tukeva, rohkaiseva ja hyväksyvä kasvatusta parantaa lapsen psykososiaalista tilannetta.

Kasvatustyön vaikeat valinnat ja ympäristön paineet kuormittavat vanhempia, erityisesti äitejä. Äitien on todettu kokevan isiä enemmän vanhemmuuden stressiä, mikä onkin luonnollista, sillä he kantavat edelleen suuremman osan kasvatustavasta, Kivijärvi, Rönkä ja Hyväluoma (2009, s. 68) toteavat. Arlie Hochschildin alun perin (1983) työelämän käsitteeksi esittämä *emotional labor* (Korvajärvi, 2001, s. 204–206) on sittemmin ollut käytössä kuvaamaan myös perheessä tapahtuvaa, yleensä äitien tekemää tunnetyötä, johon kuuluu yhteydenpito sukulaisiin ja ystäviin, lapsen lohduttelu ja omien tunteiden tukahduttaminen, kun teinillä on myrskyisää (Eerola & Pirskanen, 2018, s. 2).

Käsittelin tässä luvussa transsukupuolisia lapsia ja nuoria ja erityisesti heidän vanhempiaan koskevaa aiempaa tutkimusta, josta oma tutkimukseni ammentaa ja jota se omalta osaltaan täydentää. Vanhemmat ovat avainasemassa lapsen hyvinvoinnin mahdollistajina, mutta he kokevat myös runsaasti haasteita, jotka kohdistuvat ennen muuta äiteihin.

Seuraavaksi käsittelen tutkimukseni teoreettista viitekehystä ja esitän tutkimuskysymykset luvussa 3.

3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset

Tässä luvussa esittelen ensin tutkimukseni teoreettisen viitekehysten, sosiaalisen konstruktionismin, ja sen jälkeen paneudun siihen olennaisesti kuuluviin narratiivisuuden, identiteetin ja toimijuuden käsitteisiin. Alaluvussa 3.4 esitän tutkimuskysymykset.

3.1 Sosiaalinen konstruktionismi sateenvarjona

Toisen maailmansodan jälkeistä sosiaalipsykologiaa hallitsivat kokeellinen tutkimus ja kyselyt (Murray, 2017, s. 188). Positivismilla tai empirismillä tarkoitetaan ajatusta tutkimuksesta, jossa maailmasta saadaan tietoa objektiivisen ja vääristymättömän havainnoinnin kautta, kuten fysiikassa (Burr, 2015, s. 3). Monet tutkijat kuitenkin peräänkuuluttivat positivismista irtaantuvia tapoja tutkia ihmisiä ja heidän kokemuksiaan. Heihin kuului esimerkiksi Gordon Allport, ennakkoluulojen ja persoonallisuuden tutkija, joka esitti “tieteenalan ankkuroimista ihmisen kokemuksen perustalle” (lainausmerkit Murray), ja joka itse tutki pitkään kokoelmaa “Jennyn” kirjeitä (Murray, 2017, s. 191). Kriitikistä puhdasta, kulttuurin, historian ja ideologian saastuttavasta vaikutuksesta vapaata tietoa kohtaa syntyi konstruktionismi (Gergen, 2007, s. 16).

Kriittinen sosiaalipsykologia vastaa tähän haasteeseen 2000-luvulla. Se ammentaa monesta teoreettisesta lähteestä, kuten feministisestä tutkimuksesta, marxismista ja sosiaalisesta konstruktionismista, mutta myös psykoanalyysistä ja queerteoriasta (Gough, 2017, s. 5). Tässä tutkimuksessa perustan erityisesti feministisen tutkimuksen menetelmälliseen antiin tutkijan asemoitumisesta (Juvonen, 2017; Juhila, 2016), sukupuolen ja seksuaalisuuksien teoretisointiin ja toiseuksiin queerteorian pohjalta (Butler 2019; 2024) sekä ennen kaikkea sosiaaliseen konstruktionismiin (Burr, 2015; Burr & Dick, 2017; Niska ym., 2024).

Sosiaalisella konstruktionismilla tarkoitetaan sosiaalipsykologiassa joukkoa lähestymistapoja, joille on yhteistä se, että tiedon itsestäänselvyyteen suhtaudutaan kriittisesti. Ymmärrystämme maailmasta pidetään historiallisesti ja kulttuurisesti sidonnaisena. Tieto ei ole peräisin suoraan ympäröivästä maailmasta, vaan se on ihmisten vuorovaikutuksessa rakentamaa; tietomme ja käsityksemme ovat myös

sidoksissa yhteiskunnan valtarakenteisiin. (Burr, 2015, s. 2–5; Burr & Dick, 2017, s. 60; Gergen 1994, s. 72.)

Sosiaalisen konstruktionismin eri muodoille on yhteistä, että ne hylkäävät olemuksellisuuden, ajasta ja paikasta riippumattoman ihmisluonnon, ja esittävät sen sijaan, että se, millaisiksi olemme tulleet, on sosiaalisesti rakentunutta. Ihmistä ei pidetä johdonmukaisena ja yhtenäisenä, vaan sirpaleisena ja moninaisena (Burr, 2015, s. 121). Sosiaalisesti rakentunut psykologinen elämä ei tapahdu yksilön pään sisällä, vaan vuorovaikutuksessa ihmisten välillä (mts. 122).

Sosiaalinen konstruktionismi korostaa kielen roolia (Niska, 2024). Strukturalistinen näkökanta painottaa, että kielen rakenteet ja merkitykset jäsentävät ja määrittävät kokemuksen ja tietoisuuden rakentumista (Burr, 2015, s. 54), mutta jälkistrukturalismi puolestaan esittää, että kielen merkitykset ovat alati muuttuvia ja ristiriitaisia, ja mahdollistavat näin ihmisellekin muutoksen ja kehityksen (mts. 55). Kieli ei siis heijasta todellisuutta suoraan, vaan kieli ja todellisuus ovat erottamattomassa keskinäisessä vuorovaikutuksessa, jota sosiaalinen vuorovaikutus välittää. Kun maailma muuttuu, uusia käsitteellistämisen tapoja tuotetaan erilaisten sosiaalisten prosessien kautta. (Jokinen, 2016.) Maailmasta voidaan kielen avulla rakentaa erilaisia versioita, joita tutkittaessa on otettava kantaa siihen, onko tutkittava aineisto todellisuuden tuottamista vai onko sen ulkopuolella todellisuus, josta on mahdotonta saada tietoa (Juhila, 2016; Niska, 2024, s. 37–40). Tämä ontologisen ja episteemisen konstruktionismin jännite esiintyy erityisesti diskurssianalyysin eri suuntausten piirissä ja niiden tavoissa ymmärtää esimerkiksi instituutiot ja valta tai subjektiviteetti ja kokemukset. (Juhila, 2016).

Psykologian ja sosiaalipsykologian kannalta on olennainen Burrin (2015) eronteko mikro- ja makrokonstruktionismien välillä. Mikrokonstruktionismin kiinnostus kohdistuu siihen, miten yksilöt kieltä hyödyntäen tekevät asioita sekä versioivat itseään ja todellisuuttaan. Makrokonstruktionistinen tutkimus puolestaan tarkastelee sitä, miten eri aikakausina vallitsevat diskurssit mahdollistavat ja rajoittavat merkitysten, tiedon ja totuuden muodostumista, muodostuvat itsestäänselvyyksiksi ja normalisoituvat (Niska, 2024, s. 29). Tutkijat yhdistelevät usein näitä lähestymistapoja erilaisin painotuksin (Niska, 2024, s. 30), kuten havaitsen omasta tutkielmastanikin.

Tutkimuksessani nojaudun erityisesti konstruktionistiseen ajatteluun sukupuolesta. Puhtaan naturalistinen ja konstruktionistinen lähestymistapa tulevat havainnollisesti esiin sukupuolta koskevissa käsityksissä. Sukupuolen olemuksellisuudella eli essentiaalisuudella tarkoitetaan sitä, että sosiaalinen sukupuoli nähdään pysyvänä ja luonnollisena, ja että siihen liittyy tiettyjä kykyjä ja ominaisuuksia (Heyman & Giles, 2006). Sosiaalinen konstruktionismi vastustaa sukupuolen olemuksellisuutta ja tarkastelee sen sijaan sitä, miten sukupuolta ja sen muuttuvia merkityksiä tuotetaan sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti (Salonen, Venäläinen & Berg, 2024, s. 185).

Salonen ym. (2024) esittelevät kolme keskeistä sosiaalisen konstruktionismin piiriin kuuluvaa sukupuolen ja seksuaalisuuksien tutkimusotetta. Ranskalainen filosofi Michel Foucault tutki länsimaisen seksuaalisuuden muotoutumista ja siihen liittyviä kilpailevia puhetapoja esimerkiksi lääketieteen ja lainsäädännön piirissä (mts. 190). Toiseksi Butlerin esittämä performatiivisen sukupuolen käsite liittyy sukupuolen ja seksuaalisuuksien ruumiillistumiseen. Sukupuoli rakentuu tietyn kehon toistaessa eleitä ja liikkeitä, jotka on totuttu yhdistämään naisiksi tai miehiksi nimettyihin (mts. 192). Toistaa voi totutusti tai toisin, ja sosiaalinen tilanne vaikuttaa siihen, millaisia seurauksia toisin toistamisesta seuraa yksilölle (mts. 193). Kolmanneksi kriittisessä diskursiivisessa psykologiassa sukupuolta ei pidetä lainkaan pysyvänä persoonallisuuden mallina, vaan puheasemana, jonka henkilö voi omaksua tai hylätä eri aikoina (Salonen ym. 2024, s. 195; Connell & Pearse, 2015, s. 106).

Omassa tutkimuksessani kaikki kolme lähestymistapaa ovat huomionarvoisia. Kuitenkin erityisesti sukupuolen ruumiillistuminen Butlerin performatiivisuudessa auttaa ymmärtämään transihmisyyden törmäystä cisheteronormin rajoituksiin, kun yksilö ilmaisee kehollaan identiteettiään norminvastaisesti. Lisäksi tarkastelemani lääketieteen ja politiikan piirissä esiintyvät kilpailevat puhetavat (vrt. Foucault) muodostavat osan yhteiskunnallista kontekstia, josta transihminen ja hänen perheensä ammentavat identiteetin rakennuspalikoita.

Sosiaalisen konstruktionismin kritiikki kiteytyy toisaalta erilaisiin tapoihin ymmärtää todellisuuden ja siitä saatavan tiedon luonne, toisaalta taas puhtaisiin väärinymmärryksiin (Niska, 2024, s. 41). Tulkitseva sosiaalinen konstruktionismi lähtee siitä, ettei kenenkään ole mahdollista saada tietoa todellisuudesta vapaana todellisuuden representaatioista, kuten kielellisistä kuvauksista. Tällä ei kuitenkaan

tarkoiteta, etteikö kielen ulkopuolista todellisuutta olisi olemassa (mts. 42).

Väärinymmärrykset taas saattavat liittyä esimerkiksi sosiologi Joe Bestin esittämään *vulgaariin konstruktionismiin*, joka rinnastaa sosiaaliset konstruktiot virheelliseen tietoon: ufot ovat konstruktioita, köyhyys puolestaan todellista (mts. 43).

Tässä tutkimuksessa puhutaan vanhemmista ja heidän lapsistaan. Vanhempi tai vanhemmat, lapsi tai lapset ja kenties isovanhemmat, muodostavat perheen. Perheen konstruktionistisesti suuntautuneet teoretisoijat Gubrium ja Holstein esittävät deskriptiivisten käytäntöjen käsitteen, jolla viitataan kommunikaatioon ja muihin sosiaalisen toiminnan prosesseihin, joilla merkityksiä ja sosiaalista todellisuutta rakennetaan perheessä (Forsberg, 2014, s. 129). Heidän lähestymistavassaan perhe ei ole määrätty ja yksiselitteinen, vaan merkitysvälitteisen työstämisen ja rakentamisen kohde (mts. 130). Näin tarkasteltuna tutkimusaineistoni narratiivit ovat osaltaan perheen rakennusaineita. Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin sosiaalisen todellisuuden rakentumista kertomusten avulla.

3.2 Narratiivit rakentavat sosiaalista todellisuutta

Tutkielmani metodinen lähestymistapa on narratiivisuus. Narratiivisesta, kerronnallisesta tutkimuksesta puhuttaessa voidaan Heikkisen (2015, s. 155) mukaan viitata tiedon luonteeseen, tutkimusaineiston luonteeseen, aineiston analyysitapaan tai kertomusten käytännölliseen merkitykseen. Tässä tutkimuksessa keskityn kerronnallisuuteen sekä lähestymistapana että aineiston analyysitapana.

Termin narratiivi merkityskenttä on kuluneina vuosikymmeninä laajentunut kirjallisuudentutkimuksen piiristä sosiaalitieteiden kautta osaksi jokapäiväistä puhetta (Murray, 2017, s. 185). Narratiivit ovat kertomuksia, joilla on retorisen määritelmän mukaan puhuja, vastaanottaja, tilanne, tarkoitus ja sisältö. Joku kertoo toiselle jossakin tilanteessa ja tarkoituksessa, että jotakin tapahtui, ja kertomuksella on erilaisia seurauksia (Gubrium & Holstein, 2009). Tämän määritelmän lisäksi voidaan korostaa myös sitä, että kerronta ei ole vain oman sisäisen kokemuksen välittämistä toiselle, vaan aina sosiaalisesti tuotettua (Hyvärinen & Hatavara, 2024, s. 123).

Kerronnan perinteessä on myös tehty jaottelu kertomiseen toimintana, menneisyyden tapahtumakulkuun sekä kerrontaan eli esitykseen (Hyvärinen &

Hatavara, 2024, s. 122). Kertomuksen tutkimus tarkastelee sitä, millä tavoin ja missä tarkoituksessa jokin asia kerrotaan tietyssä tilanteessa juuri tietyn kaltaiseksi (Hyvärinen & Hatavara, 2024, s. 119). Norrickin (2005, s. 339) mukaan kertomuksen on oltava kerrottavissa, eli sen on sijoitettava kulttuurisesti, vuorovaikutuksellisesti ja tilanteisesti neuvoteltujen kerrottavuuden ala- ja ylärajojen väliin, eli sopivuuden rajoihin. Oman tutkielmani kannalta kerrottavuuden rajat ovat varsin merkityksellisiä, kuten esitän aineiston analyysissä.

Kertomukset ovat konstruoituja, mikä ei tarkoita, että niillä ei olisi yhteyttä todellisuuteen: ne kuvaavat maailmaa ja koettua elämää vuorovaikutuksen asemoinnin ja kielellisten valintojen kautta, sillä tiedon ja kokemuksen välittäminen toiselle ihmiselle ei ole muuten mahdollista (Hyvärinen & Hatavara, 2024, s. 136). Kertomuksen tutkimus, toisin kuin esimerkiksi nykyhetken keskittyvä vuorovaikutuksen analyysi, sisältää kaksi samaan aikaan läsnä olevaa aikaulottuvuutta: nykyhetken ja hetken, josta kerrotaan (Hyvärinen & Hatavara, 2024, s. 122).

Narratiivinen sosiaalipsykologia tarkastelee henkilökohtaisten ja sosiokulttuuristen kertomusten suhdetta (Murray, 2017, s. 186). Sosiaalinen rakentuminen nousi entistä tärkeämpään asemaan kertomusten tutkimuksessa tällä vuosituhanella. Tarkasteluun nousivat kertomisen tilanteisuus ja, yhdessä kertominen, toiminnallisuus, pienet vuorovaikutuksen kertomukset sekä kerronnallisen kamppailun analyysi (Hyvärinen & Hatavara, 2024, s. 130). Tämän kehityksen myötä sosiaalisen konstruktionismin ohjelmalliset periaatteet toteutuivat entistä syvällisemmin kertomusten tutkimuksessa ja syrjäyttivät käsityksiä kertomuksista yksilön sisällä syntyneinä (mts. 130).

Kertomuksen tutkimuksen tärkeä rajanveto liittyy kertomuksen ja todellisuuden suhteeseen. Konstruktionismin kriitikot esittävät, että kertomukset eivät ole tuulesta temmattuja, vaan sidoksissa psykologiseen ja sosiaaliseen todellisuuteen. Hyvärinen ja Hatavaran mukaan on kuitenkin vaikea löytää konstruktionistia, joka näin ajattelisi (2024, s. 126). Sosiaalipsykologi Vilma Hänninen (2002) korostaa ”sisäistä tarinaa” ja ”elettyä kertomusta” (lainausmerkit Hyvärinen ja Hatavara) tarinan kiertokulun teoriassaan ja asemoituu näin realismin ja konstruktionismin välimaastoon (Hyvärinen ja Hatavara, 2024, s. 127). Omassa tutkimuksessani lähinnä

on ajatus siitä, että kertomus ei suinkaan ole ikkuna, josta voi saada neutraalin kuvan menneestä (mts. 127), vaan pikemminkin erivärisistä paloista koostuva tarinallinen lasimaalaus.

Kertomusta voidaan käsitellä paitsi tekstilajina, myös laajemmin vuorovaikutuksen muotona ja kognitiivisena kehyksenä, jonka kautta maailmaa ymmärretään (Hyvärinen & Hatavara, 2024, s. 120). Hyvärinen ja Hatavara argumentoivat sellaisen tutkimuksen puolesta, jossa kertomus on paitsi rakenteita myös sosiaalista toimintaa (2024, s.122). Filosofit ovat myös keskustelleet kertomuksen olemuksesta ja esittäneet esimerkiksi, että kokemus ja toiminta sisältävät kertomuksen jo ennen sen kertomista. Tämän ajatuksen mukaan ihmiset ilmaisevat jo olemassa olevan kertomuksen, eivät konstruoi sitä (Hyvärinen & Hatavara, 2024, s. 126).

Moraalifilosofi Alasdair McIntyren (1984, 217) ajatus ei mene aivan yhtä pitkälle: hänen mukaansa ihmistä ja hänen identiteettiään on mahdotonta ymmärtää muutoin kuin käsittämällä elämä kertomukseksi. Identiteettien rakentamista on tutkittu erityisesti kertomuksissa. On esitetty, että tarinoiden kertomisen tarkoituksena on autonomisen, ainutkertaisen minän luominen, ja tarinoita onkin pidetty ainutlaatuisina ikkunoina identiteetin rakennusprosessiin (Van De Mieroop. 2022, s. 12).

Tässä tutkimuksessa kysytään, millaista identiteettiä ja toimijuutta tutkimusaineiston kertomuksissa rakennetaan. Onkin siis paikallaan luoda silmäys myös identiteetin ja toimijuuden teoreettiseen taustaan. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen ensin identiteettiä.

3.3 Identiteetin kudelma

Identiteetillä tarkoitetaan kaikkea sitä, mikä vastaa kysymykseen kuka tai mikä minä olen. Identiteetin käsitteellä on arkipuheessa ja tieteen piirissä erilaisia merkityksiä. Psykologisena käsitteenäkin sillä tarkoitetaan eri asioita eri tieteenalojen ja niiden suuntausten piirissä. Identiteettiä voidaan pitää yhtäältä muuttuvana tai pysyvänä, toisaalta yksilön sisäisenä tai ihmisten välisenä (De Fina, Schiffrin & Bamberg, 2006)

Tässä tutkielmassa nojaudun sosiaaliskonstruktivistiseen käsitykseen identiteetistä. Sosiaalisesti rakentuneen identiteetin ajatellaan olevan kudelma, jossa kietoutuvat yhteen muun muassa ikä, luokka, etnisyys, sukupuoli ja seksuaalisuus (Burr 2015, s.

123–124). Identiteettikudelman langoiksi yksilölle on tarjolla rajallinen määrä ajankohtaisia diskursseja, jotka tarjoavat erilaisen kuvan siitä, millaista on olla nuori tai vanha, musta tai valkoinen, mies tai nainen (mts. s. 124–125).

Gergenin (2015) mukaan ihminen ei usein itse päättä, miten identifioituu, vaan hänen identiteettinsä määräytyy muiden ihmisten puheen kautta (s. 49). Identiteettiä tuotetaan diskursiivisesti vuorovaikutuksessa ja apuna käytetään sillä hetkellä ja aiemmin syntyneitä resursseja, kuten ideologiaa tai jotakin kielellistä rakennetta. Näin esimerkiksi itseä tai toista sukupuolitetaan tiettyjä käytäntöjä toistamalla, kuten intialaiseen kolmanteen sukupuoleen kuuluvan *hijran* puhuessa itsestään yleensä feminiinisiä kielen rakenteita käyttäen (Buchholz & Hall, 2005; Butler, 1990).

Buchholz ja Hall (2005) esittävät kehyksen kielellisessä vuorovaikutuksessa tuotetun identiteetin analyysiä varten ja määrittelevät identiteetin väljästi itsen ja toisen sosiaalisiksi asemoinniksi. Kroskriity huomauttaa, että yksilöllä ei aina ole vapautta manipuloida joustavaa identiteettijärjestelmää, vaan rodun ja kastin kaltaiset identiteetit ovat ulkopuolelta pakotettuja. Tämä liittyy toimijuuden ja rakenteen väliseen jännitteeseen identiteetin tuottamisessa (2000, s. 113). Rodun ja etnisyyden konstruktionistiset tutkijat tarkastelevatkin merkityksenantoprosesseja, joiden avulla ihmisiä etnistetään ja rodullistetaan (Nortio, Pettersson & Varjonen, 2024, s. 165)

Sosiaaliskonstruktionistinen näkökulma painottaa identiteetin rakentamisen prosessiluonnetta ja sen yhteyksiä konkreettisiin vietintätilanteisiin. Zimmerman (1998) luokittelee identiteetin tasoja seuraavasti: diskurssi-identiteetti liittyy hetki hetkeltä etenevään identiteetin vaihteluun esimerkiksi puhujan ja kuulijan rooleissa, tilanneidentiteetti syntyy tietyssä, esimerkiksi potilas-lääkäri-vuorovaikutuksessa, ja mukana kulkevat identiteetit, kuten sukupuoli tai etnisyys ovat yhteydessä yksilön yleisiin ominaisuuksiin (De Fina, 2006). Identiteettiä pidetään eri tavoin (multimodaalisesti) koostuneena toimintana tai prosessina; ei asiana, joka yksilöllä on, vaan asiana, jota hän tekee tai luo kielellisin ja kehollisin keinoin. Tästä seuraa, että jokaisella ihmisellä on koko joukko identiteettejä, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään (Van De Mieroop, 2022, s. 2–3).

Verkuyten (2019) esittää kolmitasoisien mallin identiteetin rakentumisesta. Ensimmäisen tason muodostaa oma sisäinen minuuden kokemus. Toinen taso on vuorovaikutuksen taso, jossa identiteettiä rakennetaan sosiaalisesti ja ilmaistaan.

Ylimmällä tasolla on yhteiskunta, joka asettaa arvoja ja normeja, jotka säätelevät identiteetin ilmaisua. Buchholzin ja Hallin (2005) kehyksessä identiteetti esitetään myös kolmitasoisena: makrotasolle sijoittuvat demografiset kategoriat, keskimmaiselle tasolle spesifit kulttuuriset positiot ja alimmalle tasolle tilapäiset ja vuorovaikutusspesifit kannat ja osallistujaroolit

3.4 Toimijuus

Sosiaalinen vuorovaikutus on mahdollista vain kielen avulla. Kieli on paitsi itseilmaisun välikappale, myös toimintaa, jossa maailmaa rakennetaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa (Burr, 2015, 11). Narratiivit ovat välineitä muuttuvan maailman jäsentämiseen ja samalla oppaita tuossa maailmassa toimimiseen (Murray, 20017, s. 193). Yksilön toimijuus korostuu mikrotason tarkastelussa, kun taas makrotason tarkastelu pureutuu diskursseihin ja yhteiskunnan rakenteisiin (Burr, 2015 s. 27).

Kertomuksissa toimijuus esiintyy semanttisena roolina (Hyvärinen, 2010, s. 89). David Hermanin semanttisten roolien kehikkoa mukailleen päähenkilö voi olla toimijan, kokijan tai kohteen/uhrin roolissa. (Herman, 2002; Hänninen, 2018, s. 174). Hermanin (2002, s. 157) mukaan toimijuuden aste vaihtelee ja roolit voivat olla myös päällekkäisiä. Hermanin toimijuusasteikossa ääripäät ovat toimija ja kohde. Näiden välissä on kokijan rooli. Toimijan roolissa korostuu aktiivisuus, kokijan roolissa korostuvat enemmän henkiset prosessit. Kokija voi lähestyä enemmän toimijan tai kohteen rooleja. Kohteelle puolestaan tapahtuu tai hänelle tehdään jotain. (Herman, 2002, s. 157.) Hyvärinen (2010, s. 89) jakaa kokijan roolin edelleen tahtojan, tietäjän, affektiivisen kokijan ja havaitsijan rooleihin

Ihmisen toimijuuden olemassaolo ja ulottuvuudet muodostavat moninaisen teoreettisen kentän, jonka ääripäissä ihmisen toimijuus on ulkoa määräytyvää ja rajallista ja toisessa sisäsyntyistä, olemuksellista ja vapaata (Burr, 2015, s. 109). Vapaan toimijuuden ja pysyvän autonomisen minuuden ajatus on tyypillinen valistusfilosofeille, joiden käsityksiä ovat kritisoinneet niin ranskalainen filosofi Michel Foucault kuin postmodernit feministitkin (Maynes, Pierce & Laslett, 2008). Amerikkalaiset pragmatistit pohjustivat sosiaalipsykologian ja sosiaalisen interaktionismin perusteita omalla sosiaalisemmalla perustalta nousevaan minuuskäsityksellään, kun taas eurooppalaisessa tutkimusperinteessä esimerkiksi

Philip Abrams, Anthony Giddens ja Pierre Bourdieu ovat käsitteellistäneet yksilöllisen toimijan, joka on sosiaalisesti ja historiallisesti rakentunut, ajan myötä kehittyvä ja monimutkaisesti motivoitunut (Maynes ym. 2008). Käsitteet toimijuudesta ovat ihmiskäsityksen ydintä. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta Kenneth Gergen esittää teoksessa *An Invitation to Social Construction* (2015, s. 105–106), että kaikki nykyisin kohtaamamme vuorovaikutustilanteet ovat aiempien vuorovaikutustilanteiden ja niiden merkitysten muokkaamia, ja vain liittymällä tähän pitkään kulttuuriseen ketjuun meistä tulee merkityksellisiä toimijoita.

3.5 Tutkimuskysymykset

Edellä esittelemäni aiemman tutkimuksen ja teoreettisen viitekehyksen pohjalta pyrin tutkielmassani vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Minkälaisia vähemmistöstressin narratiiveja transihmisten vanhempien tarinoihin sisältyy?
2. Millaisia toimijoiden välisiä suhteita ja dynamiikkaa tarinoissa rakennetaan?
3. Minkälaisia tyyppitarinoita löydän aineistosta ja minkälaisia identiteettejä ja toimijuuksia niissä rakentuu?

ettei sitaatteja yhdistelemällä ole mahdollista tunnistaa kirjoittajia, sillä tutkimuksen kohderyhmä on pieni ja haavoittuva. Käytin aineistolainauksia 15 kertomuksesta.

Tulkintani tärkeänä elementtinä oli pohtia, miksi kirjoittajat ovat halunneet kirjoittaa tilanteestaan ja osallistuneet tutkimukseen. Fenomenologisen tutkimusperinteen mukaan kokemus ja sen saama merkitys muodostavat ihmisen elämismaailman, joka on tutkimuksen kohteena (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 40). Yhtä tärkeää on esiymmärrys tekstin luoneesta, tässä tapauksessa se, mikä on kirjoittajan motiivi, joka esitetään osana hermeneuttista tekstin tulkintasäännöstöä (mts. 116).

Mahdollisia syitä osallistua tutkimukseen saattaisivat olla halu vaikuttaa asioihin oman kokemuksen kautta tai kirjoittamisen tuottama tyydytys. Kertoja saattaa kertoa tarinansa vain mieltään keventääkseen tai jäsentääkseen asioita itselleen (Hänninen, 2018)

Tutkitut translasten ja nuorten vanhemmat ovat usein keskiluokkaisia, valkoisia, cissukupuolisia äitejä (Pullen Sansfaçon ym., 2021). Näin on myös tämän tutkielman aineiston kohdalla. Tämä saattaa ilmentää sitä, että vanhemmuuden pohdinta haastavassa tilanteessa ja siitä viestiminen ulkopuoliselle (minulle tutkijana) nähdään osana naisille miehiä useammin lankeavaa perheen tunne- ja metatyötä.

4.2 Eettistä pohdintaa

Olen itse transihmisen vanhempi ja olen tehnyt vapaaehtoistyötä transihmisten vanhempien sekä muiden läheisten parissa vertaisryhmän ohjaajana. Toimin tutkijana transemansipatorisesta lähtökohdasta, eli tavoitteeni on pyrkiä paitsi tutkimaan, myös valtaistamaan ja voimaannuttamaan tutkimukseni kohteita (Horton, 2022).

Kiinnitän erityistä huomiota siihen, että luomassani tutkimusasetelmassa teen tulkintoja aineistosta tietoisena omasta kehyksestäni (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 160). Braunin ja Clarken (2022) mukaan tutkijan subjektiivisuus on ensisijainen työkalu, onhan tiedon tuottaminen luonnostaan subjektiivista ja paikantuvaa. Refleksiivisyys tarkoittaa tutkijan olemassaolon ja persoonallisuuden vaikutuksen tutkimukseen huomioivaa lähestymistapaa (mts. 43), johon itsekin pyrin.

Koska tutkittavani ovat osallisina samassa sosiaalisessa todellisuudessa kuin minä itse tutkijana, minun oli pohdittava miten sisäpiiriläisyys vaikuttaa tutkimukseeni,

tutkittaviini ja minuun itseeni. Sisäpiirihaastattelun eettisiä kysymyksiä pohtinut Tuula Juvonen (2017, s. 407) toteaa, että tutkijan on viimeistään tuloksiaan raportoidessaan päätettävä, onko hän ensisijaisesti ryhmänsä näkemysten asianajaja vai pyrkiikö hän ennen kaikkea rehelliseen, avoimeen ja perusteelliseen tulkintaan. Oma aineistoni on jo alun perin anonyymiä tekstiaineistoa, joten pystyn helpommin suhtautumaan siihen kriittisesti. En odota, että tutkittavani olisivat kanssani kaikista tulkinnoistani samaa mieltä. Sen sijaan toivon, että raportoimani aineisto ja sen tulkinnat antavat kaikille lukijoille, mutta ennen kaikkea tutkituille ja muille samassa tilanteessa oleville, mahdollisuuden pohtia omia ja muiden maailmoja (Juvonen 2017, s. 409).

Aiheeni arkaluontoisuuden vuoksi tutkimusaineiston anonyymi keräystapa, turvallinen säilytys ja hävittäminen ovat erityisen tärkeitä. Koska käsittelen arkaluontoisia henkilötietoja, olen laatinut tutkimustani koskevan tietosuojaselosteen (Liite 3), johon olen pyytänyt osallistujia tutustumaan ja josta nämä asiat käyvät yksityiskohtaisesti ilmi.

4.3 Tutkimusmenetelmänä narratiivinen analyysi

Tässä tutkimuksessa analysoin transihmisten vanhempien tarinoita narratiivisen tutkimuksen menetelmin. Narratiivisella tutkimuksella tarkoitetaan kertomusten tutkimusta (Hyvärinen, 2006, s. 1). Hyvärisen (mts. 1) mukaan kertomuksia analysoidaan, koska ne rakentavat sosiaalista ja kulttuurista todellisuuttamme ja ovat osa sitä, kuten olen kuvannut luvussa 3.2. Narratiivisen aineiston pohjalta on mahdollista tehdä yleisempiä päätelmiä tietyssä sosiaalisessa tilanteessa olevan ihmisen tilanteesta (Maynes ym. 2008, s. 129). Kertomuksen tutkiminen auttaa siten ymmärtämään ihmisiä ja ihmisten toimintaa, ja tuottaa näin tietoa ympäröivästä maailmasta (Heikkinen, 2015, s. 149).

Narratiivisen analyysin keskiössä on siis kertomuksen analyysi. Kertomuksen määrittely auttaa tutkijaa tunnistamaan kertomuksia paremmin (Hyvärinen, 2006, s. 5). Kertomukset ovat monimuotoisia: ne selittävät maailmaa, toimivat vuorovaikutuksen välineinä ja niiden kautta voi ymmärtää menneisyyttä (Hyvärinen 2006, s. 3), eikä määrittely Hyvärisen mukaan ole aina selkeää (2006, s. 4–5; Hyvärinen 2010, s. 73). Kertomus tulee kuitenkin erottaa tarinan käsitteestä. Samasta tarinasta voi olla monta kertomusta. Tarina etenee aina ajassa eteenpäin,

alkaa jostain ajankohdasta ja päättyy toiseen. Kertomus sen sijaan voi alkaa vaikkapa tapahtumien lopusta. (Hyvärinen, 2006, s. 5; Heikkinen, 2015, s. 152)

Kertomus on enemmän kuin pelkkä tapahtumakulku, sillä kertoja, kertova subjekti, valitsee mitä hän haluaa kertoa, mitä jättää pois, mitä korostaa, mitä vähätellä. Valintoihin vaikuttaa kerrottavuus, eli se, mikä on kulloisessakin tilanteessa kiinnostavaa, merkityksellistä tai sopivaa kerrottavaksi (Georgakopoulou, 2006). Tavanomaisessa puheessa tarinan ja kertomuksen eronteko ei ole selkeä, voivatpa ne tietyissä yhteyksissä täysin samaa tarkoittaviakin (Kertomus. Kielitoimiston sanakirja, 2024), joten käytän selvyuden vuoksi myös sanaa narratiivi viittaamaan kertomukseen.

Narratiivinen tai kerronnallinen analyysi ole yksiselitteinen metodi, joka etenee aina samalla tavalla, vaan tutkijan tulee osata soveltaa erilaisia analyysitapoja aineiston mukaan ja riippuen siitä, halutaanko saada tietoa kertomisen tavasta vai kertomuksen sisällöstä (Hyvärinen 2010, s. 72; Hänninen, 2018, s. 167). Hännisen mukaan narratiivisen analyysin tapoja ovatkin muun muassa kertomuksen rakenteen, kielellisten piirteiden tai juonen analyysi, aktanttien eli toimijoiden analysointi tai esimerkiksi teemojen käsitteiden kautta jäsenytyvä analyysi (Hänninen, 2018, s. 167–174; Hyvärinen, 2006.) Tässä tutkielmassa analysoin aineistoa toisaalta aktanttien, toisaalta tarinatyyppien pohjalta. Ensiksi kuitenkin analysoin aineiston sisältöä, mitä kuvaan seuraavassa alaluvussa.

4.4 Alustava sisällönanalyysi

Tässä tutkimuksessa analysoin aineistoa ensin teemojen kautta jäsenytyvänä analyysinä ja käytän apuna tutkijoiden Abreu, Rosenkrantz, Ryser-Oatman, Rostosky ja Riggle esittämää luokittelua vanhempien kokemuksista eri tutkimusten mukaan (2019).

Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 90) mukaan sisällönanalyysissä tavoitteena on saada tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty sekä yleinen kuvaus että lisätä aineiston informaatiota. Abreu ym. (2019) ryhmittelivät 32 tutkimuksessa havaitut transsukupuolisten ja sukupuoleltaan moninaisten lasten vanhempien reaktiot seuraavasti: (a) ensimmäiset kokemukset (esimerkiksi huomataan sukupuolelle epätyypillistä käyttäytymistä, koetaan monenlaisia tunteita asian johdosta, vältellään

asiaa, huomataan tiedonpuutetta) (b) muutosprosessit (esimerkiksi etsitään tietoa, kehitetään kognitiivista joustavuutta, etsitään tukea ja yhteyksiä transasiassa, koetaan esteitä ja eristäytyneisyyttä, tietoisuus syrjinnästä ja empatia rakentuu, tiedostetaan vaikutuksia omaan mielenterveyteen) (c) myönteiset vaikutukset (esimerkiksi ihmissuhteiden vahvistuminen, arvojen ja aktivismin vahvistuminen, uudet henkilökohtaiset narratiivit) sekä (d) prosessiin vaikuttavat tekijät (esimerkiksi aika, sukupuoli, mihin transidentiteetin syy paikantuu).

Tarkastelin Abreun ym. (2019) havaitsemien teemojen esiintymistä aineistossani ja esittelen löydöksiäni aineistoesimerkkien avulla luvussa 5.2 taulukossa 1.

Laadullinen sisällönanalyysi on oma tutkimusmenetelmänsä, eikä narratiivinen tutkimus edellytä sen käyttöä. Tämän tutkielman laadinnassa se toimi kuitenkin hyödyllisenä valmistelevana työvaiheena, josta oli analyysini kannalta hyötyä.

Teemoittelun ja tiivistämisen tarkoitus onkin pohjustaa narratiivisten tutkimusmenetelmien käyttöä, mihin siirryn seuraavaksi.

4.5 Tarinan ulottuvuuden analyysimenetelmänä aktanttimalli

Tarinan ulottuvuuteen kohdistuva analyysiprosessini tarkastele ensinnä kirjoitusten sisältöä tarinalliselta kannalta. Tarkastelen aktanttimallia käyttäen tarinan toimija-asemia. Aktanttimalli perustuu latvialaisranskalaisen Greimasin hahmottelemaan mytologisen tarinan rakenteeseen. Tarina toimii kolmella rinnakkaisella akselilla, jotka kuvaavat halun, vallan ja tiedon ulottuvuuksia. Subjekti on päätoimija, joka haluaa objektin. Auttaja ja vastustaja toimivat vallan akselilla. Ne edistävät tai haittaavat eri tavoin subjektin matkaa objektin saavuttamiseksi. Tiedon akselilla toimii lähettäjä, joka saattaa alulle tapahtumaketjun, jossa subjekti ryhtyy tavoittelemaan objektia. Vastaanottaja puolestaan on toimija-asema, joka hyötyy objektin vastaanottamisesta. (Hébert, 2019, s. 80–83.) Luvussa 5.3 esitän tulkintani toimija-asemista aineistossani kuvassa 1.

4.6 Kertomuksen ulottuvuus: tyyppitarinat

Kertomuksen ulottuvuudella pyrin löytämään aineistosta tyyppitarinoita, eli tarinoita, jotka noudattavat saman tyyppistä käsikirjoitusta. Tässä apunani myös laadullisen analyysin työkalu atlas.ti, jonka avulla vertasin eri sisällöllisten elementtien esiintymistä aineistossa. Suomenkielistä aineistoa analysoitaessa atlas.ti ei toimi tekoälytyökalun kaikkia ominaisuuksia hyödyntäen, sillä sovellus ”ei osaa suomea”, vaan ryhmittelin itse esimerkiksi sanat koulu, oppilas, rehtori, liikuntatunti koulusanojen ryhmään, jolla oli oma värikoodinsa. Analysoin tarinatyyppettä kysymällä, millaisesta vanhemmasta tarina kertoo. Tarkastelin Atlas.ti sovelluksen avulla erilaisten tunnesanojen (ilo, ylpeys, häpeä, pelko, helpotus, jne.) esiintymistä aineistossa. Tunnesanaryhmien värikoodit ohjasivat minut sen jäljille, minkä tyyppisiä tunteita tarinoihin sisältyi. Tutkin myös mitä sanoja vanhemmat käyttivät kuvaamaan itseään ja näin löysin esimerkiksi leijonaemon ja tiikeriemon.

5 Analyysi

Tässä luvussa esittelen kirjoitusaineiston analyysin tuloksia. Alaluvussa 5.2 esitän aineiston teemojen ryhmittelyn. Vastaan luvussa 5.3 siihen, minkälaisia vähemmistöstressin narratiiveja transihmisten vanhempien tarinoihin sisältyy. Luvussa 5.4 vastaan kysymykseen toimijuuden ja identiteetin rakentumisesta tyyppitarinoissa. Aluksi sananen aineiston kontekstista alaluvussa 5.1.

5.1 Aineiston konteksti analyysin taustana

Kirjoittajien motiivi osallistua tutkimukseen nousee esiin vain harvassa tekstissä. Aineiston tulkinnan kannalta se on kuitenkin arvokasta. Mahdollisia syitä osallistua tutkimukseen saattaisivat kirjallisuuden mukaan olla halu vaikuttaa asioihin oman kokemuksen kautta tai kirjoittamisen tuottama tyydytys (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 116). Asioihin vaikuttaminen tulee esiin useissa tarinoissa, muttei siinä mielessä, että se olisi motivoinut kirjoittamaan, vaikka näin voi toki ollakin.

Siihen mitä kerrotaan, vaikuttavat myös kerrottavuuden rajat. Kerrottavuudella tarkoitetaan sitä, mitä asioita ylipäättään tarpeellista ja suotavaa tarinoida muille ihmisille. Kulttuurin ja kertojan suhteessa määrittyvä alaraja määrittää, kuinka triviaaleista asioista voidaan kertoa, yläraja puolestaan sen, mikä on liian arkaa tai häpeällistä kerrottavaksi (Hyvärinen & Hatavara, 2024, s. 127–128). Seuraava kirjoittaja pohtii näitä rajoja omalla kohdallaan.

Mielellään luen myöhemmin tämän tutkimuksen tuloksia, sillä vertaistukea tässä kyllä myös kaipaa. Tunnen etäisemmin pari sukupuoli-/seksuaalivähemmistölapsen vanhempaa, mutta olen ikävän harvoin puheissa heidän kanssaan. On lisäksi ylipäättään hankala välikäsi, kun ei moraalisesti voi eikä ole edes oikeutta mielin määrin kertoa omasta ja perheemme tilanteesta, kun kyse on myös toisen aikuisen ihmisen, lapsemme, elämästä ja arkaluontoisista terveystiedoista. Se on omiaan tukkimaan meidän vanhempien suuta tilanteissa, joissa henkilöys on tiedossa. Eli lähes kaikkialla. Mikä vaikeuttaa vertaistuen hakemista ja läheisille ja omille ystävillekin puhumista.

Olen edellisessä luvussa esitellyt menetelmät, joiden avulla pyrin tässä luvussa tekemään selkoa aineistoni tyyppitarinoista ja toimija-asetuksista. Kertomisen tapa ja

toiminnan dynamiikka vaativat myös syvällisempää tarkastelua. Tässä olen käyttänyt apunani kriittistä narratiivista analyysiä. Kriittisen narratiivisen analyysin tarkoitus kyseenalaistaa sekä narratiivi että tutkija ja kiinnittää huomiota jokapäiväisten henkilökohtaisten kertomusten ja makrotason puhetapojen ja valtasuhteiden yhteyksiä (Souto-Manning, 2011). Kriittisen analyttinen tutkija ei ainoastaan kuvaa narratiivin rakennetta ja kontekstia, vaan kuulustelee sitä eri näkökulmista käsin, minkä toteutin sisällönanalyysin, aktanttimallin ja tyyppitarinoiden käytöllä. Murrayn ohjeiden mukaan (2017, s. 11) oli pohdittava myös tutkijan roolia, tiedostamattomien prosessien roolia, narratiivin retorista funktiota sekä koko laajemman sosiokulttuurisen diskurssin roolia, kuten seuraavista luvuista käy ilmi.

5.2 Sisältö ja teemat

Analyysiprosessini eteni seuraavaan tapaan. Aloitin analyysin Heikkisen (2018, s. 167) ohjeita noudattaen lukemalla aineiston läpi ilman ajatusta analyysistä. Toisella lukukerralla, kun aineisto oli jo hieman tuttu, kiinnitin huomiota aineiston vivahteisiin (mts. 167). Sen jälkeen analysoin aineistoa tarkemmin käyttämällä apuna Atlas.ti-sovellusta, jonka avulla selvitin eri teemojen esiintymistä aineistossa värikoodien avulla. Lopuksi vertasin aineistoani Abreun ym. (2019) esittämään teemojen ryhmittelyyn (Taulukko 1)

Taulukko 1

Abreu ym. (2019) ryhmittely	<i>esimerkkejä tästä tutkimuksesta</i>
(a) ensimmäiset kokemukset (esimerkiksi huomataan sukupuolelle epätyypillistä käyttäytymistä, koetaan monenlaisia tunteita asian johdosta, vältellään asiaa, huomataan tiedonpuutetta)	<p><i>”Päähäni on ikuisiksi ajoiksi tallentunut hetki lounaspöydässä, kun hän alle kolmevuotiaana sanoi painokkaasti ”mä haluan vaihtaa tytöksi”.</i></p> <p><i>”Sain tiedon lapsen transsukupuolisuudesta hänen opettajaltaan. Lapsi oli tällöin 13v.”</i></p> <p><i>”Alkujärkytyksen jälkeen aloin etsiä tietoa, luin paljon”</i></p>

	<p><i>”Kouluiässä alkoi tulla tilanteita, ettei lapsi halunnut pukeutua mekkoihin, hän kulki lippis silmillä.”</i></p>
<p>(b) muutosprosessit (esimerkiksi etsitään tietoa, kehitetään kognitiivista joustavuutta, etsitään tukea ja yhteyksiä transsasiassa, koetaan esteitä ja eristäytyneisyyttä, tietoisuus syrjinnästä ja empatia rakentuu, tiedostetaan vaikutuksia omaan mielenterveyteen)</p>	<p><i>”Puhuin aika avoimesti asiasta ystäväilleni. Ymmärtänyt en aluksi asiaa, ymmärrys on pikkuhiljaa kasvanut tässä vuosien myötä.”</i></p> <p><i>”Olen kokenut olevani asian kanssa koko lailla yksin. Vaikka löysimme vertaistukea ja tietoa netistä aika nopeasti, ja koulussa ja terveydenhuollossa on aina suhtauduttu asiaan hyvin, on silti ollut sellainen olo, että kaikki pitää selvittää itse, eikä mitään selkeitä palvelupolkuja ole olemassa.”</i></p> <p><i>”Hiljattain olen herännyt huomaamaan vähemmistöstressin elämässämme. Matkustaminen ulkomaille jännittää, kun ei osaa ennakoida miten missäkin suhtaudutaan [...]”</i></p> <p><i>”Kun koululääkärissä otin asian puheeksi, hän sanoi, ettei tiedä intersukupuolisuudesta tai transsukupuolisuudesta. Tässä ja monissa muissa kohdissa tuntee olevansa vain niin yksin.”</i></p>
<p>(c) myönteiset vaikutukset (esimerkiksi ihmissuhteiden vahvistuminen, arvojen ja aktivismin vahvistuminen, uudet henkilökohtaiset narratiivit)</p>	<p><i>”Koen, etten olisi 15-vuotiaan kanssa näin läheinen ilman tätä kokemusta.”</i></p> <p><i>”Toki alkuun olin epävarma siitä, miten häntä ohjaamme, että jos hän kokeekin kohta eri tavalla, eihän hän</i></p>

	<p><i>vain meidän vanhempien takia halua olla tyttö jne, mutta näitä ajatuksia ei ole enää kun hän on 7-vuotias.”</i></p> <p><i>”Olen entisestään havahtunut ja ymmärtänyt kuinka haasteellista ja syrjivää maailma ympärillämme yksilön osalta erilaisia ihmisiä kohtaan on”</i></p>
<p>(d) prosessiin vaikuttavat tekijät (esimerkiksi aika, sukupuoli, mihin transidentiteetin syy paikantuu).</p>	<p><i>”Kun lapseni oli pienempi, oli helpompaa olla tukena. Mutta nyt, kun tuleva murrosikä on lähempänä pelottaa. Mitä seuraavaksi? Mistä saamme tukea kaikkeen?”</i></p> <p><i>”Pikkuhiljaa vähensin lapsestani puhumista muille. Lähimmät ystävät kyselivät kuulumisia ja kerroin, mutta jotenkin koin menettäneeni lapseni maailmalle isommin, kuin vain tavallisen kotoa muuton verran.”</i></p> <p><i>”Olisiko syynä kuitenkin joku kasvatuksellinen virhe tai altistuivatko lapset liian pitkään vanhempien riitelylle.”</i></p>

Havaitsin, että Abreun ym. (2019) esittämä ryhmittely oli varsin toimiva tapa jäsentää aineiston sisältöä ja siinä esiintyviä teemoja. Tämän alustavan sisällönanalyysin jälkeen siirryin tarkastelemaan aktanttimallin avulla millaisia toimijoiden välisiä suhteita ja dynamiikkaa tarinoissa rakennetaan.

5.3 Tarinan ulottuvuudet aktanttimallissa

Toteutin aktanttitarkastelun vaiheittain toimija-asema kerrallaan. Tarkasteluni subjektiksi asettui tarinoissa luontevasti minäkertoja. Aktanttimallin avulla

tarkastelin subjektin elämään, toimintaan ja toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä. Hahmottelin, minkälaisia myötä- ja vastavoimia subjektiin ja hänen toimijuuteensa kohdistuu. Tarkastelu kohdistui siten vuorovaikutukseen ja tarkastelutaso oli yksilöiden välinen (Doise, 1980).

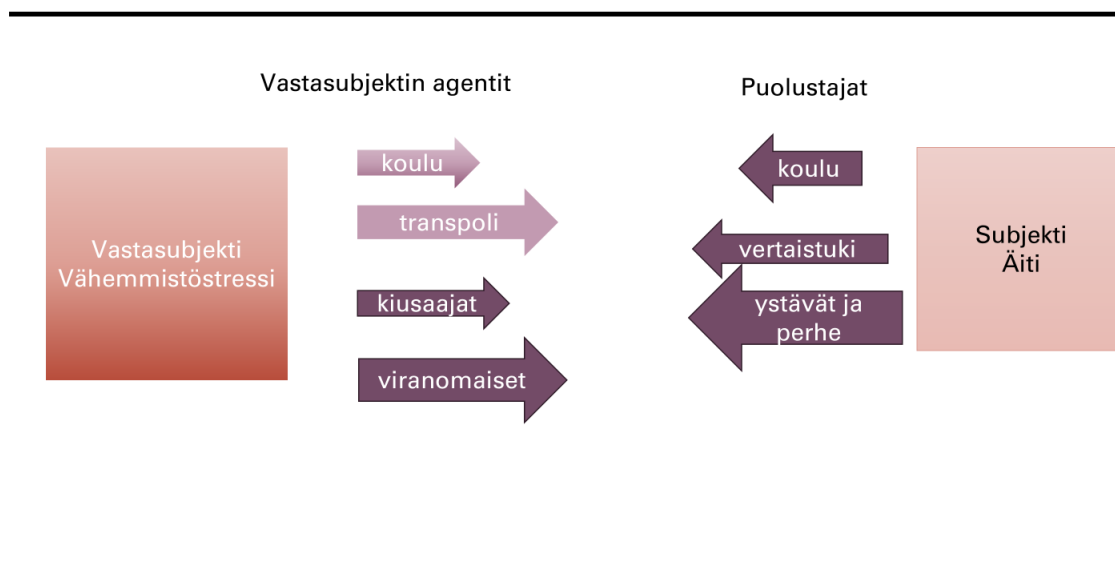
Objekti, eli asia, jota tavoitellaan, oli kaikissa tarinoissa vanhemmuus uudessa tilanteessa, jossa subjektin lapsen onnistunut transitio eli siirtymä koettuun sukupuoleen on tapahtunut. Tähän tavoitteeseen kohdistuu sekä toiveita että surua ja pelkoa. Objekti voikin Hébertin (2019, s. 81) mukaan olla sekä asia, jota halutaan että jotain, josta halutaan eroon.

Lähettäjä sysää tarinan tapahtumakulun liikkeelle objektin tavoitteluun. Aineistossani tulkitseen, että kaikissa tarinoissa lähettäjänä on subjektin lapsi, joka lähettää äitinsä matkalle transitioituneen lapsen vanhemmaksi, joka on selvinnyt kaikista tielleen asettuneista vastuksista.

Auttajat ovat erilaisia tahoja, jotka tukevat ja avustavat subjektia matkalla, jonka kohti vanhemmuutta muuttuneessa tilanteessa osana lapsen onnistunutta transitiota. Eri tahot toimivat eri tarinoissa ja eri aikoina auttajina ja vastustajina.

Aluksi analysoin aineistoa siten, että kussakin tarinassa auttajina ja vastustajina esiintyvät perheenjäsenet, terveydenhoidon ja koulun toimijat sekä lainsäädäntö ja asenteet. Pohdintani edetessä asetelma hahmottui toisin, ja siitä muodostui kaksinapainen subjektin ja vastasubjektin välinen mitteliö. **Vastasubjektin** roolin saa vähemmistöstressi, jonka pyrkimyksenä on voittaa ja lannistaa subjekti toimimalla agenttiensa välityksellä. Vähemmistöstressin asialla ovat kaikki ne toimijat ja asiat, jotka tuottavat syrjinnän, torjunnan tai väärinymmärretyksi tulemisen kokemuksia. Kuvassa 1 esitän subjektin ja vastasubjektin välisen taistelun. Eri toimijat ovat subjektin puolella ja häntä vastaan tilanteen mukaan.

Kuva 1 Toimija-asetat, jotka havainnollistavat vähemmistöstressin ja äidin välistä taistelua tässä tutkimuksessa.

Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen aineistoesimerkkien avulla, kuinka toimija-asetat ilmenevät tutkituissa narratiiveissa.

5.3.1 Lähettäjä

Usean tarinan sysää liikkeelle käännekohta, josta on ollut merkkejä koko kirjoittajan lapsen lapsuuden ajan. Pullen Sanfaçon (2020) kuvaa tätä tutkimuksessaan matkan alkuna: monimutkainen, mutta välttämätön lapsen identiteetin tunnustamisen ja hyväksymisen prosessi lähtee liikkeelle. Käännekohtassa lapsen sisäinen tietoisuus itsestään ja sukupuolestaan tulee myös vanhemman tietoon ja aiheuttaa monenlaisia reaktioita ahaa-elämyksestä yllätykseen ja epäuskosta täyteen hyväksyntään (mt.).

Rippijuhlat olivat yksi virstanpylväs, kun kävimme taistelua juhlamekosta. Lopulta taivuin housuasuun. Lopulta hän kertoi minulle olevansa trans. Tiesin asiasta silloin vain vähän, mutta samalla kaikki tuntui lokahtavat paikalleen, tätähän se kaikki on ollut.

Myös seuraava kirjoittaja kuvaa samanlaista valaistuksen hetkeä, josta kaikki lähtee liikkeelle.

No, olihan se aikamoinen yllätys, kun oma lapsi ei ollutkaan se, miksi hänet oli syntymässä määritelty. Aikaa meni pari vuotta, niin tämä pinkki

prinsessa halusikin leikkiä aina vain ”poikien” juttuja ja oli kiinnostunut enemmän pukeutumisessa isoveljensä vaatteista kuin minun ostamistani.

Toisinaan sangen pieni lapsi ilmoittaa sanallisesti hyvin suoraan, mikä hänen tilanteensa on, mikä ällistyttää vanhempia. Tällaisia kuvauksia olen tämän tutkimuksen aineiston lisäksi kuullut vertaistukiryhmän ohjaajana useita.

Päähäni on ikuisiksi ajoiksi tallentunut hetki lounaspöydässä, kun hän alle kolmevuotiaana sanoi painokkaasti ”mä haluan vaihtaa tytöksi”

Sukupuoli-identiteetin yksilöllinen kokemus voi olla selkeä ja vakiintunut jo pienellä trans- ja cislapsella. Se voi myös olla muuttua ajan myötä, esimerkiksi binäärisestä eibinääriseksi (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2021)

5.3.2 Vastustajat, vastasubjektin agentit, vähemmistöstressin välikappaleet

Vastustajana tarinoissa esiintyy kaikkein useimmin terveydenhuolto. Sitä edustavat kouluterveydenhuolto, perhekeskus, sukupuolen tutkimuspoliklinikat ns. transpolit, luotetut ja epämääräisemmät ulkomailla sijaitsevat palveluntarjoajat, kuten verkkolääkärit ja tahot, joilta voi hankkia lääkkeitä (vaikeassa tilanteessa saatetaan ryhtyä hankkimaan hormoneita verkkokaupasta, mikä on Suomessa laitonta). Sukupuolen moninaisuutta ei välttämättä ymmärretä terveydenhuollossa ja lapsen oireillessa kehodysforiaa saatetaan ohjeistaa jopa niin kuin perhettä seuraavassa sitaatissa.

Meidät ohjattiin perheneuvolan asiakkaita. Siellä saimme ohjeita, miten kannustamme hänen tyttöyttään. Esim. isän kanssa saunominen kiellettiin ala-aste ikäiseltä, koska se estää häntä olemasta tyttö (tätä emme toteuttaneet) ja kannustettiin äiti-tytär-hetkiin, esim. kauneudenhoitoon, jotta hänen tyttöytensä saa vahvistusta.

Perheneuvolan ohjeistus ei vastaa nykyisiä käsityksiä sukupuolen moninaisuudesta ja on omiaan heikentämään luottamusta terveydenhuollon asiantuntemukseen. Mikäli perhe olisi noudattanut ohjetta, olisivat perheen saunahetket saattaneet muuttua lapsen mielestä kummallisiksi ja pahimmillaan hän olisi ajatellut, että syy on hänessä. Äiti siis joutuu tekemään ratkaisun olla noudattamatta annettuja ohjeita, mikä saattaa aiheuttaa epävarmuutta omasta vanhemmuudesta ja vaarantaa tulevia hoitokontakteja sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Transpoleista, sukupuolentutkimuspoliklinikoista kirjoittajilla on erilaisia kokemuksia: useimmiten kokemus on, että tutkimuksiin ei päästä ja odotus on raskasta. Toisinaan kohtaamisia kuvataan epäasiallisiksi ja epäammattimaisiksi, kuten seuraavassa esimerkissä.

Kun ovi sulkeutui lääkärin ja lapsemme selän takana, sosiaalityöntekijä käytännössä hyökkäsi meitä vanhempia vastaan ja sanoi: "tiesittekö, että suurin osa nuorista katuu tätä?"

Sosiaalityöntekijä ei äidin kertoman mukaan perustellut vanhemmille, miksi hän ajattelee suurimman osan katuvan tutkimuksia tai hoitoja. Hänen väitteensä ei perustu tutkimusnäyttöön, mikä on hämmästyttävää, kun kyseessä on yliopistosairaalan yhteydessä toimiva tutkimusyksikkö. Kuitenkin sukupuolenkorjaushoitojen on todettu lievittävän tehokkaasti kehodysforiaa ja niiden katuminen on harvinaista (Mattila, Heinonen, Mäntymäki, Uusi-Mäkelä & Ålgars, 2015). Muualla terveydenhuollossa esiintyvää tiedon puutetta tai vääriä uskomuksia kuvataan aineistossani useissa kirjoituksissa.

Lapsen hoidon tarve saattaa myös asettaa perheet taloudellisesti eriarvoiseen asemaan. Jos hoitoa ei julkiselta puolelta saa, joudutaan turvautumaan yksityisen terveydenhuollon palveluihin. Osa vanhemmista kertoo näitä palveluita hankitun jopa ulkomailta. Onpa joukossa myös vanhempi, joka harkitsee asuinmaan vaihtoa Suomen tilanteen käytyä hankalaksi.

Varsinaista hoitoa niin psyykkisesti kuin fyysisesti (lääkitys) lapsellemme olemme joutuneet hakemaan yksityispuolelta ja maksamaan itse. Onneksi siihen on ollut jonkinlainen mahdollisuus, en tiedä missä jamassa muuten olisimme koko perhe. Koska hoidoista on ollut selvää apua lapsellemme. [--] On vaikea ymmärtää julkisen puolen nysväämistä sukupuolen tutkimuksen polien täysin riittämättömien resurssien ja prosessien kanssa. Myös meille vanhemmille tuki ja tiedonjako on ollut täysi nolla tähän asti [--]

Myös se mitä julkisuudessa puhutaan, vaikuttaa vanhempiin ja perheisiin. Translakikeskustelun (2023) myötä vanhemmat kokivat pilkan ja vääristelevän puheen kuormittavana. Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinenkin totesi Helsingin Sanomien haastattelussa: ”Tässä on kyse niin pienestä määrästä ihmisiä, jotka kärsivät jo ihan riittävästi. He eivät tarvitse koko kansakunnan tuomiota.” (”Aivan eri

porukka kuin kymmenen vuotta sitten” – Miksi kasvava joukko nuoria kokee syntyneensä väärään kehoon? 30.3.2023).

Seuraavan kirjoittajan mukaan hänen lapsensa saa lainmuutoksen myötä olla olemassa myös virallisesti, hänen olemassaolonsa tunnustetaan ja nähdään. Identiteetin rakentamisen ja vaalimisen kannalta onkin erittäin tärkeää, että ihminen tuntee olevansa hyväksytty omansa itsenään.

Translain muutos oli hyvin merkittävä ja helpottava etappi, lapseni on ja saa olla olemassa myös virallisesti. Tuntui silti tosi pahalta kuunnella sitä pilkkaavaa ja asioita vääristelevää julkista keskustelua, jota ennen lakiäänestystä käytiin.

Useimmat vanhemmat ovat huolissaan lapsensa tulevaisuudesta, paikasta yhteiskunnassa ja turvallisuudesta. Monet heistä haluavat toimia yhdessä: esimerkiksi vuonna 2017 perustettu Translasten ja -nuorten perheet ry. kokoaa vanhempia vaikuttamaan yhteiskunnallisiin asioihin ja poliittisiin päätöksiin ja tarjoaa heille tukea vanhemmuuteen (www.translapset.fi). Aktivismi ei ole vaihtoehto silloin, kun julkinen keskustelu ahdistaa ja voimat ovat vähissä, vaan silloin tuntuu paremmalta keskittyä omaan pärjäämiseen ja lapsen tukemiseen, kuten seuraava kirjoittaja.

Olen välillä itse yrittänyt olla aktivisti aiheen tiimoilta. Aihe on kuitenkin liian lähellä, ahdistun liikaa, jos jään miettimään byrokratian rattaita tai julkista keskustelua asian ympäriltä. Turvallisuuden tunne katoaa aika nopeasti. Olenkin tullut siihen tulokseen, että aktivismin aika on joskus myöhemmin, kun asia ei ole enää niin keskeneräinen kohdallamme. Minun tehtäväni on nyt keskittyä omaan hyvinvointiini, jotta jaksan tukea lastani.

Yhteiskunnan ylätason ratkaisut, kuten lainsäädäntö, antavat kuvaa siitä, miten yksilön viiteryhmään, tässä tapauksessa translapsiin ja nuoriin, kokonaisuutena suhtaudutaan (Burr, 2010, s. 97–98). Johdannossa kuvasin, miten tälläkin hetkellä on vireillä poliittisia aloitteita, joilla pyritään esimerkiksi kieltämään sukupuolen moninaisuuden käsittely koulussa osana ”gender-ideologiaa”. Asian polarisoitumista kuvaa hyvin se, että samaan aikaan valtaviiran tieteelliseen tutkimukseen pohjautuva, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tuore julkaisu (Jehkoi, 2024) opastaa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia normitietoiseen ja transnuorten

hyvinvointia tukevaan työtapaan ja syrjintään puuttumiseen. Ennakkoluuloiset asenteet ja syrjintä sekä toivotun identiteetin kieltäminen saattavat aiheuttaa uhkan yksilön hyvinvoinnille ja tuottaa kielteisiä asenteita yhteiskuntaa kohtaan (Verkuyten, 2018). Joskus syrjintä ja torjunta tapahtuvat kotona ja perheessä, kuten seuraavassa esimerkissä.

Puolisolle asia on vaikea ja on edelleen. Hän kutsuu lasta edelleen vanhalla nimellä. Hänen mielestään ei ole muita sukupuoliä kuin mies ja nainen. Ja syntymässä on jo määritetty, mitä olemme. Hänellä on vahva uskonnollinen vakaumus taustalla, joten asia ei tule muuttumaan.

Transnuoret pystyvät keskustelemaan asioistaan vanhempiensa kanssa harvemmin kuin cisnuoret. Vain 40 prosenttia transmaskuliinisista nuorista kertoo näin olevan, kun taas cispojista 80 prosentilla on melko usein keskusteluyhteys vanhempiinsa (Sares-Jäske ym., 2024). Keskusteluyhteyden puuttuminen vanhemman ennakkoluuloisuuden vuoksi vaarantaa sekä lapsen että vanhemman tyytyväisyyttä elämään. Puolisoiden välisiä ristiriitoja kuvataan aineistossani ja kirjallisuudessa (esim. Hidalgo & Chen, 2019), sillä vanhempien välillä on usein eroja sukupuolen moninaisuuteen suhtautumisessa. Pullen Sanfaçonin ja kumppaneiden (2020) laadullisessa tutkimuksessa yli puolet 36 haastateltavasta, joista 32 oli äitejä, kuvasi vanhempien keskinäisiä kasvatusristiriitoja transasiaan liittyen.

Vähemmistöstressin ilmenemismuotoihin kuuluu myös sisäistetty syrjintä, jossa omaa ryhmää koskevat kielteiset käsitykset vaikuttavat hyvinvointiin (Meyer 1995; 2005). Transihmisen vanhemman seuraavassa lainauksessa kokema eristäminen ja eristäytyminen on mielestäni osaltaan itsesyryntää: omista lapsista ei puhuta esimerkiksi ystäville ja työpaikalla pelätään, että joku saa tietää. Pysytään vaiti, pelätään, ehkä hävetäänkin, ja siedetään ikäviä kommentteja:

Ystävieni reaktiot vaihtelivat, mutta koin, että minä olin aina se, jonka piti kannatella tilannetta, huolehtia toisen tunteista, yrittää ymmärtää kaikenlaisia kommentteja. Se oli ja on edelleen raskasta. Pikkuhiljaa vähensin lapsestani puhumista muille.

5.3.3 Puolustajat

Vanhemmalla voi olla elämässään myös toimijoita, jotka puolustavat ja kannattelevat. Puolustajat voivat olla esimerkiksi ystäviä, sukulaisia tai vaikkapa lapsen opettaja. Jos lasta ymmärretään ja tuetaan koulussa, vanhempi kokee sen huojentavana. Seuraavat kirjoittajat kuvaavat transiitioituneita lapsia koulussa. Nimi on vaihdettu identiteetin mukaiseen nimeen ja koulussa asiat sujuvat hyvin, ymmärtäväisen opettajan ja koulukaverien tuella.

Opettaja oli ihana ja hyvin edistyksellinen asioiden kanssa. Sain häneltä paljon vinkkejä asiaan. Luokka hyväksyi hänet, ja kaikki meni hyvin.

Olimme heti yhteydessä kouluun ja kerroimme opettajalle ja siellä ottivat uuden nimen käyttöön. Tuntuu paremmalta, että ollaan asiasta avoimia koulun suuntaan. Oma opettaja otti asian vastaan hienosti ja nuori onkin tuntenut saavansa häneltä tukea.

Koulun merkitys vaikuttaa olevan hyvin tärkeä perheiden elämässä. Koululaisen tyytyväisyyttä elämään tukee, jos opettaja on oikeudenmukainen ja kiinnostunut siitä mitä nuorelle kuuluu (Sares-Jäske ym., 2024). Useissa kirjoituksissa kuvataan hyviä kokemuksia koulussa, mutta niitä varjostaa pelko hyvän tilanteen loppumisesta ja syrjinnän ja kiusaamisen alkamisesta eli distaalinen vähemmistöstressi (Meyer, 1995; 2005).

Seuraava pelko iski koulun alkaessa. Mitä nyt tapahtuu, miten voin estää kiusaamisen. Miten voin tukea tämän keskellä, että lapseni uskaltaa olla oma itsensä. Olin tiiviisti kouluun yhteydessä ja sovimme toimintatavoista, kiusaamista ei ole ollut. Kukaan ei edes kyseenalaista lapseni sukupuolta... [-].

Äitinä pahin pelkoni on, etten pysty estämään maailman julmuutta lastani kohtaan. Pelkään päivittäin päästä lapseni kouluun ja odottaa, että mitä tänään tapahtuu. Toistaiseksi pelkoni on ollut ”turhaa” koulun suhteen. Mutta tulevaisuus on avoin.

Joidenkin tukena ovat olleet ystävät. Lapsen sukupuolen pohdinta saattaa karkottaa läheisiä, joten jäljelle jäävät ovat sitäkin arvokkaampia:

Onneksi itselläni muutama läheinen ystävä jaksoi kuunnella ja ymmärtää.

5.3.4 Vastaanottaja: äitinä (melkein) perillä

Olen kertonut oman tarinani transihmisen äitinä usein muille vanhemmille, joille asia on tuore. Havainnollistan polkuani sanomalla, että vanhemmuuteen kuuluu aina jonkinlainen huoli lapsesta. Kun oma lapsi on trans ja asia on uusi, on mielessä paljon asioita: kiusataanko häntä, jaksako hän odottaa hoitoja, meneekö hän vielä kouluun tai löytääkö hän elämäänsä rakkautta. Kerron, että itse mietin nykyisin joskus lapseni työasioita ja terveyttä, toivon että rahat riittävät, ja että parisuhde jatkuu onnellisena. Sitä en mieti yleensä lainkaan, että hän on trans. Kun aikaa kuluu, useimmat päätyvät tällaiseen tilanteeseen. Tämä äiti on matkalla sinne:

Olin pitkään se kolmen pojan äiti, en omana identiteettinäni, mutta kun ihmiset vielä niin usein kyselevät lasten sukupuolia. Sitä olen alkanut yhä enemmän välttämään itse, koska koen ylipäättään pienten lasten sukupuolen lähes yhdentekeväksi, eikä se isommillakaan asioita juuri muuta, persoona ratkaisee.

No, onhan tämä ollut hurja matka meille vanhemmille. On vaikea kokonaan ymmärtää vierestä mitä kaikkea oma lapsi käy läpi päässään, kehossaan ja elämässään.

Vastasubjektin ilmenemismuotoina tarinoissa esiintyy kaikkein useimmin terveydenhuolto, jota edustavat mielenterveyspalvelut, joihin pääsy on vaikeaa, ja transpolit, joihin pääsyä joudutaan odottelemaan tuskallisen kauan ja joista on kielteisiä kokemuksia. On myös saatettu kokea, etteivät lapsi ja perhe saa mistään apua.

5.4 Kertomuksen ulottuvuudet: tyyppitarinat

Tässä alaluvussa vastaan kysymykseen, minkälaisia tyyppitarinoita löysin aineistosta ja minkälaisia identiteettejä ja toimijuuksia havaitsin niissä rakentuvan. Kerronnan ulottuvuudella löysin aineistostani kolme erilaista tapaa kertoa tarina äidin näkökulmasta. Ne näyttävät edustavan koko aineistoni tyyppitarinoita

Nämä tyyppitarinat edustavat erilaisia selviytymisstrategioita vähemmistöstressin eri ilmenemismuotojen värittämässä tilanteessa. Vanhempien kokema vähemmistöstressi on luonteelta sekä proksimaalista että distaalista. Välitön, heihin

itseensä kohdistuva syrjintä, ilmenee varovaisuutena ja itesesensuurina, joka aiheuttaa ristiriitaisia tunteita. Omasta lapsesta ei voi puhua, toisaalta, ettei joutuisi kiusatuksi tai torjutuksi työpaikalla tai tuttavien taholta, toisaalta, ettei lapsen yksityisyys vaarannu. Toisaalta lapseen kohdistuva syrjintä puolestaan nostaa pintaan halun suojella, jopa taistella leijonaemon lailla. Kolmanneksi tilanne saattaa olla ristiriitainen, ja vanhempaa vetävät monenlaiset paineet ja motiivit eri suuntiin. Samassa tarinassa saattaa ilmetä eri tyyppitarinoiden piirteitä.

Tyyppitarinoiden avulla tarkastelen kertojan kokemusta itsestään, hänen identiteettiään. Tarkastelutaso on siten yksilön sisäinen (Doise, 1980), vaikka identiteetti onkin viitekehykseni mukaan sosiaalisesti rakentunut, eikä sisäsyntyinen.

5.4.1 Voimaantuneen äidin tarina: Leijonaemo

Ensimmäisen tarinatyyppin muodostavat ne kertomukset, joissa kertoja kuvaa ylpeyttä lapsestaan ja iloitsee tämän kanssa elämästä. Vaikka horisontissa tai aivan nurkan takanakin on tummia pilviä ja erilaiset haasteet ovat joko arkipäivää tai todennäköisiä tulevaisuudessa, voimaantunut emo on lapsensa tukena nyt ja tulevaisuudessa.

Leijonaemo suhtautuu tietoon lapsen sukupuolesta joko yllättyneenä tai helpottuneena, sillä hän oli osannut jo epäillä sitä. Leijonaemo on kaikissa tilanteissa lapsensa puolella. Hän on ylpeä lapsestaan. Huoli ja vastoinkäymiset vain vahvistavat Leijonaemon aktivismia ja halua taistella lapsensa puolesta. Näin hänen identiteettinsä äitinä rakentuu paitsi vastoinkäymisten voittamisesta myös siitä, että edistysaskeleet lapsen elämässä ovat hänelle voittoja.

Tällä hetkellä tunteeni ovat lähinnä sellaiset, että tässä maailmassa ei ole mitään, mitä en tekisi puolustaakseni omaa lapseni oikeutta olla oma itsensä. Tuen häntä 100 lasissa ja olen valmis mihin tahansa.

Ylpeä leijonaemo seuraavassa lainauksessa osaa arvostaa myös kasvun mahdollisuutta, jonka lapsen erityinen tilanne tarjoaa. Tällainen muutoksen ja kasvun diskurssi on havaittu myös muissa translasten vanhempia käsittelevissä tutkimuksissa (Abreu ym., 2019)

Minusta on ihanaa seurata kuinka ajatteleva, äärettömän tunneälykäs ja fiksu lapsi minulla on. Samalla saan kasvaa myös itse vanhempana. Olisin monta kokemusta köyhempi ilman ainutlaatuista lastani.

5.4.2 Lannistuneen äidin tarina:

Toisen tyyppitarinan muodostavat kertomukset, joissa erilaiset esteet, hankaluudet ja syrjinnän kokemukset tuottavat pettyneen ja jopa jossain määrin näköalattoman lopputuloksen. Tässä tarinatyyppissä äiti on suuren paineen alla ja ajoin lannistumisen partaalla. Hänen toimijuutensa on vaakalaudalla.

Seuraava kirjoittaja kokee, että oman lapsen ihmisoikeudet eivät toteudu ja Suomi asuinpaikkana tuottaa pettymyksen:

Vuodet ovat kuitenkin hitaita ja on tuskallista seurata vierestä sitä, miten lapseni ihmisoikeudet itsemäärittelyyn eivät toteudu Suomessa, joka on olevinaan sivistysvaltio ja ihmisoikeuksien "mallimaa". Olemme myös harkinneet muuttoa toiseen maahan, sillä Suomi tuntuu näiden asioiden suhteen vielä erittäin takapajuiselta. On myös sydäntä särkevää seurata vierestä sitä, miten hän navigoi maailmassa.

Puolustajat saattavat olla vähissä. Kun vanhempi kuuluu itsekin sukupuolivähemmistöön, hän saattaa kokea raskaaksi sekä itsensä että lapsen puolustamisen. Lapsi ja vanhempi ovat yhtä, eikä vanhempi tee eroa siinä, keneen kiusaaminen kohdistuu. Hänestä tuntuu siltä, että muu maailma on eri tavoin häntä ja hänen lastansa vastaan tai jättää heidät tyystin huomiotta. Itse sukupuolivähemmistöön kuuluvan vanhemman kertomus on arvokas lähde, sillä hänen tilanteensa ei toki ole mitenkään ainutlaatuinen

Näin se usein menee, että jaksamista pitää omaa puolta ja lapsen puolia ei aina vaan ole. Se surettaa, että meitäkään ei yksikään cis-ihminen puolusta omassa arjessa, vaan päinvastoin. He ovat aina meitä satuttamassa, vaientamassa, nöyryyttämässä tai ihan jättämässä huomiotta. Aika yksinäistä on olla tämän ajan Suomessa ei-binäärinen vanhempi ei binääriselle lapselle.

Lannistuneisuus on läsnä useissa tarinoissa ja sekoittuu muihin tarinatyyppeihin. Se vaanii taustalla, sillä aika kuluu hitaasti, kuorma on ajoin raskas ja matkan päämäärä epäselvä.

5.4.3 Ristiriitainen tarina

Kolmas tarinatyyppejä sisältää ristiriitaisia aineksia, eikä loppuratkaisu ole aina selkeä, saati onnellinen. Lapsen prosessille toivotaan vain hyvää, mutta mieltä kalvaa epäily siitä, missä tässä kaikessa on oikein kysymys. Lapsen sukupuoli-identiteetti haastaa parisuhdetta tai suhdetta sukulaisiin ja äiti joutuu tasapainottelemaan rajoitusten ja odotusten ristipaineissa.

Vaikka päällimmäisenä olisi vahvana eteenpäin lapsensa puolesta suunnistava leijonaemo, saattavat eri suunnista tulevat paineet ja omat ristiriitaiset ajatukset toisinaan saada vallan. Ristiriitaiseksi kuvatussa tilanteessa transsukupuolisuus haastaa ymmärrystä ja arvomaailmaa, kuten seuraavissa aineistositaateissa.

Olen käynyt syvissä vesissä itseni kanssa asian suhteen. Minusta tuntui kuin olisin joutunut luopumaan jostain. Se tunne ei ollut kiva, ja sitä pahensi myös pelko siitä, miten muu maailma suhtautuisi häneen.

Puolisolle asia on vaikea ja on edelleen. Hän kutsuu lasta edelleen vanhalla nimellä. Hänen mielestään ei ole muita sukupuoliä kuin mies ja nainen. Ja syntymässä on jo määritetty, mitä olemme. Hänellä on vahva uskonnollinen vakaumus taustalla, joten asia ei tule muuttumaan.

Parisuhteelle tämä on aiheuttanut haasteita. Itse koen, ettei hän hyväksy minun mielipidettä asiasta. Lapsen ja isän välit ovat myös kovin huonot. Lapsi käy harvoin kotona, koska tuntee, ettei isä hyväksy häntä sellaisena kuin hän on.

Vanhemmuutta rakennetaan uudelleen ja korjataan koettua menetystä. Menetyksen tunnetta verrataan Pullen Sanfaçonin tutkimuksen (2020) haastatteluaineistossa surutyöhön ja lapselle annetusta nimestä luopumista surraan niin ikään. Toisinaan vanhemman odotukset lapsen kanssa elämisestä ovat sukupuolittuneita ja pettymys on suuri, jos ei enää olekaan olemassa esimerkiksi tyttöä, jonka kanssa voisi lähteä

shoppailemaan (Pullen Sanfaçon ym., 2020). Vanhemmat kuvaavat asioita, jotka vyöryvät päälle ja joihin ei voi vaikuttaa. Oma toimijuus koetaan tilanteessa rajalliseksi.

Useimmissa aineistoni kertomuksissa lapsen prosessille toivotaan vain hyvää, mutta joissain niistä mieltä kalvaa epäily siitä, missä kaikesta tässä on oikein kysymys. Lapsen sukupuoli-identiteetti haastaa parisuhdetta tai suhdetta sukulaisiin ja äiti joutuu tasapainottelemaan rajoitusten ja odotusten ristipaineessa.

Abreu ym. (2019) tarkastelivat vanhempien reaktioita lapsen sukupuoli-identiteetin pohdintaan kirjallisuuskatsauksessaan ja useissa tutkimuksissa esiintyivätkin erilaiset transidentiteetin syyn paikantamiset eli attribuutiot. Tämän tutkielman aineistossakin syitä pohditaan ja ne paikantuvat esimerkiksi kasvatukseen, avioeroon, isäsuhteeseen ja erottumisen tarpeeseen. Aineksia näiden käsitysten rakentamiseen on julkisuudessa ollut tarjolla etenkin translakikeskustelun yhteydessä. Sukupuolen moninaisuuden diskurssit ovat politisoituneita ja polarisoituneita, ja tämä näkyy myös vanhempien pohdinnoissa.

Julkisuudessa esiintyneet asiantuntijat ovat esittäneet, että erityisesti voimakkaasti lisääntynyt teini-iässä kehodysforiaoireilevien transpoikien määrän lisääntyminen johtuisi ystäväpiirin tai sosiaalisen median vaikutuksesta ja kyse olisi jonkinlaisesta muoti-ilmiöstä. (Nuoruusiän sukupuoli-identiteettiä hoitava professori sanoo ei ala-ikäisten juridisen suku-puolen korjaukselle. 27.1.2023) Asiaa koskeva Littmanin (2018) tutkimus, jonka esittämä termi ROGD (rapid onset gender dysphoria) on levinnyt laajalle, perustui transskeptisiltä verkkosivuilta rekrytoitujen vanhempien antamiin tietoihin. Olen samaa mieltä tutkimusta kritisoineiden asiantuntijoiden kanssa: jos halutaan tietää, mitä lapset ajattelevat, on tutkittava heitä, ei vanhempia (Broderick, 2023).

Kuten käsillä olevan tutkimuksenkin aineistosta käy ilmi, vanhemmat havaitsevat asioita omasta näkökulmastaan ja toisinaan lapsen päässään hautomat pohdinnat tulevat heidän tietoonsa vasta pitkän ajan päästä. Olen aiemmissa luvuissa todennut, että sukupuolen moninaisuus on noussut yleiseen tietoisuuteen ja sen hyväksyttävyyys on kaikesta kuohunnasta huolimatta lisääntynyt. Vanhemman suhtautumiseen saattaa kuitenkin voimakkaastikin vaikuttaa, mikäli hän paikantaa

identiteettipohdinnan tai kehodysforian syyksi sosiaalisen median seuraamisen ja muoti-ilmiöön hurahtamisen.

Seuraavassa lainauksessa äiti tulkitsee, että hänen lapsensa haluaa voimakkaasti erottua muista, ja siksi myös ”muuttaa sukupuoltaan”.

Onko omalla lapsella tarvetta erottua niin paljon muista, että se johtaa tarpeeseen muuttaa omaa sukupuoltaan?

Toinen äiti etsii syytä lapsensa sukupuolen kokemukselle perhetilanteesta. Isältä saadun huomion väheneminen mahdollisena selityksenä on saman tapainen kuin perhekeskuksen toiselle kirjoittajalle tarjoama ehdotus äidin huomion lisäämisestä. Samaa sukupuolta olevan vanhemman huomio nähdään sukupuoli-identiteetin kehitykselle mallioppimisen kautta ja ”miehen/naisen mallin” puuttuminen haitallisena. Tämä saattaa olla heijastusta vaikutusvaltaisesta Eriksonin kehitysteoriasta. Eriksonin katsannossa identiteetti muodostuu ryhmän ihanteiden ja identiteetin solidaarisena omaksumisena osaksi omaa kertomusta (Murray, 2017, s. 193), eikä siinä ole sijaa toisin tekemiselle. Lasten kasvatustyö on sukupuolittunutta, sillä monissa tutkimuksissa on havaittu, että isät käyttävät enemmän aikaa poikalasten kanssa puuhaamiseen kuin tyttöjen, ja isän huomiolla on myös katsottu olevan suotuisa vaikutus poikien kehitykseen ja käyttäytymiseen (Mammen, 2009). Avioero, ”perheen rikkoutuminen”, ja ennen kaikkea isän poissaolo on ollut menneinä vuosikymmeninä sekä tutkimusten että median usein tarjoama selitys käytöshäiriöille, huonolle koulumenestykselle ja jopa rikollisuudelle (esimerkiksi Aalberg, 1997). Seuraavassa lainauksessa äiti pohtii, voisiko sukupuoli-identiteettiasia liittyä isän huomion kaipuuseen tai olla reaktiota riitelyyn.

Seuraavaksi aloin etsimään mahdollisia syitä, mahtaisiko tämä johtua avioeron jälkeisistä asioista kuten isältä saadun huomion vähentymisestä. Olisiko syynä kuitenkin joku kasvatuksellinen virhe tai altistuivatko lapset liian pitkään vanhempien riitelylle.

On tärkeitä korostaa, että nykytiedon valossa ”kasvatuksellinen virhe” tai kasvatusta ylipäättään ei voi aiheuttaa transsukupuolisuutta (Fausto-Sterling, 2012). Sen sijaan ajatus siitä, että on tehnyt virheen, voi tuottaa syyllisyyttä vanhemmalle.

5.5 Analyysin yhteenveto

Olen edellä tarkastellut, miten vanhempien kertoma hahmottuu toimija-asemiksi ja tyyppitarinoiksi. Olen kuvannut, miten moninaisia myötä- ja vastavoimia vanhempiin kohdistuu yhteiskunnan eri tahojen, oman lähipiirin ja oman lapsen taholta. Aktanttimallin avulla havainnollistin mikä vähemmistöstressin luonne on: kaikkialla vaaniva "pääpahis", joka uhkaa lannistaa, ja hallita pelon ja häpeän avulla uhrejaan. Scheff (2003, s. 244) kiteyttää erinomaisesti varhaisten klassikoiden Darwinin, Cooleyn ja Goffmanin käsityksen: häpeä tai nolostuminen syntyvät, kun ihminen näkee kuvansa heijastuvan kielteisenä toisen ihmisen reaktioissa.

Löysin aineistostani kolme eri tarinatyyppeä, voimaantuneen äidin eli leijonaemon tarinan, lannistuneen äidin tarinan sekä ristiriitaisen tarinan. Tyyppitarinoiden hahmottaminen oli alkuun vaikeaa, sillä useimmissa kirjoituksissa oli näkyvissä tietynlainen vaikeuksista voittoon -tapahtumakulku, joka on ihmisille hyvin tyyppillinen tapa tuottaa ja tunnistaa narratiiveja. Tarinoiden tyypit esiintyivät myös rinnakkain ja limittäin. Tyyppitarinoiden kerroksellisuudesta ja dramaturgisuudesta syntyy useita käsikirjoituksia. Jokin niistä voidaan lukea yleisölle suunnatuksi ja jokin toinen esitetään vain suppeammalle joukolle takahuoneessa, jossa voidaan tunnustaa, että aina ei meinaa millään jaksaa (Goffman, 1959).

Aktanttimalli ja tyyppitarinat juontavat juurensa varhaiseen kertomusten tutkimukseen (Greimas, 1966). Nämä vanhat työkalut olivat tässä maisterintutkielmassa kriittisen sosiaalipsykologian työkaluina ja soveltuivat narratiivien, toimijuuden ja identiteetin tutkimukseen, joten pidän niiden valintaa pääosin onnistuneena.

Tässä luvussa esittelin tulokset aineiston analyysistä. Valitsemani tutkimusmenetelmät auttoivat minua havaitsemaan, minkälaisia toimijoiden välisiä suhteita aineistoon sisältyy ja miten kertomukset ryhmittyvät tyyppitarinoiksi. Seuraavaksi luvussa 6 pohdin analyysin tuloksia vielä tarkemmin ja esitän tutkimuksen johtopäätökset.

6 Pohdintaa ja johtopäätöksiä

Tässä luvussa vastaan esittämiini tutkimuskysymyksiin ja pohdin tulosteni merkitystä. Tutkimukseni tavoitteena oli tarkastella laadullisin työkaluin vähemmistöstressin narratiiveja sekä niissä rakennettavia identiteettejä ja toimijuuksia transihmisten vanhempien kertomuksissa. Kun tein päätöksen tutkia transihmisten vanhempia, tein samalla päätöksen kerätä aineistoni itse, sillä valmiita kirjoituksia heidän elämästään oli tarjolla vain vähän, eikä sopivia haastatteluaineistoja lainkaan. Aineistonkeruun myötä opin paljon, esimerkiksi miten muotoilen kirjoituspyynnön tai kuinka toimin arkaluonteisen aineiston tietosuoja-asioissa eettisesti ja oikein. Pidän suuren luottamuksen osoituksena, että vanhemmat ovat halunneet antaa aikaansa ja ajatuksiaan tämän tutkimuksen käyttöön.

Tutkimukseeni ovat vastanneet vanhemmat, jotka ovat ainakin jollain tasolla vertaistuen piirissä sosiaalisessa mediassa. Kaikki heistä myös haluavat tehdä parhaansa lapsensa hyväksi, myös uudessa ja ristiriitaisella tuntuvassa tilanteessa. Hyvinvoiva sateenkaarinuori 2019-tutkimuksessa todettiin kuitenkin, että viidennes vastaajista pelkäsi, että vanhemmat eivät antaisi heidän enää asua kotona, mikäli heidän sukupuoli- tai seksuaali-identiteettinsä tulisi ilmi, ja joillakin välit vanhempiin olivat jo menneet poikki (Taavetti ym., 2020).

Puhdas tiedon puute on mahdollista ratkaista, mutta silloin kun vanhempien ennakkoluulojen taustalla ovat uskonnolliset ja kulttuuriset syyt, haaste on vaikeampi. Lapsen identiteetti saattaa loukata vanhemman maailmankuvaa tai olla uhka hänen kunnialleen. Tällä saattaa olla yhteys myös siihen, että jotkut sukupuolivähemmistönuoret kertovat tutkimuksissa vanhempiensa taholta kohtaamastaan kaltoinkohtelusta (Hakala, 2023; Lehtonen ym., 2023). Lasten ja nuorten seksuaali- ja sukupuoli-identiteettiin liittyvät asiat ovat kristilliskonservatiivisten puolueiden sekä kansallismielisen oikeiston erityisen huomion kohteena ja osa ns. kulttuurisodan materiaalia ja antigender-liikettä. Tämän ajattelun vaikutuksen voi havaita myös aineistossani, sillä antigender-toimijat kohdistavat viestinsä paitsi äänestäjilleen, myös transihmisten vanhemmille ja esimerkiksi opettajille. Siksi julkisuudessa puhutaan hyvin pientä ja haavoittuvaa ryhmää koskevista asioista tavalla, joka on omiaan saattamaan lapset ja vanhemmat

outoon valoon ja loukkaamaan heitä. Osa näistä toimijoista myös pyrkii ohjaamaan vanhempia kieltämään lapsensa identiteetin. Ruotsissa tehdyssä tutkimuksessa todettiin, että kielteinen, huolestuneisiin vanhempiin vetoava mediajulkisuus vähensi nuorten läheteiden määrää sukupuoli-identiteetin tutkimuksiin, minkä arveltiin johtuvan siitä, etteivät jotkut huoltajat sen vuoksi antaneet suostumustaan ja apuaan tutkimuksiin hakeutumiseen, ja että kielteinen julkisuus oli vaikuttanut terveydenhuollon ammattilaisten asenteisiin ja asenteisiin transihmisiin ylipäättään (Indremo, Jodensvi, Arinell, Isaksson & Papadopoulos, 2022).

Transihmisten vanhempien näkemyksiä ja kokemuksia edustavat äidit niin tässä tutkimuksessa kuin valtaosassa muitakin aiheesta tehtyjä tutkimuksia. Sekä vanhemman että lapsen syntymäsukupuoli on yhteydessä raportoituihin asenteisiin. Isät kertovat äitien olevan ymmärtäväisempiä kuin he itse ja äidit puolestaan kertovat isien olevan vähemmän ymmärtäväisiä. (Abreu ym., 2019). Tuloksiani onkin luettava nimenomaan sukupuolijärjestykseen paikantuneina: tarkoitukseni oli tutkia vanhemmuuden narratiiveja, mutta päädyin tarkastelemaan nimenomaan äitien kertomuksia, joissa äidin ruumiillisuus, hoiva ja yksin kannettu kasvatustavastuu, monien feminististen tutkimusten ja keskustelujen näkökulmat, ovat esillä (Vuori, 2010).

Aineistoni tyyppitarinat heijastavat myös nykyvanhemmuuden luonnetta. Asiantuntijatietoa vanhemmuuden tueksi on tarjolla yllin kyllin, mutta tieto voi olla hajanaista ja ristiriitaista, joten vanhemman on tehtävä lapsilähtöistä ja asiantuntijatietoon nojaavaa valinta- ja identiteettityötä oman kasvatustavastuu- ja hoivatyönsä pohjaksi. Tämä kulttuurimme käsikirjoitukseen kuuluva ihanne, intensiivinen vanhemmuus, jonka sisällä on erilaisia identiteettikoulukuntia, asettaa erityisiä paineita äidin ja lapsen suhteelle. (Faircloth, 2014, s. 26–37.) Intensiivinen vanhemmuus saa oman mausteensa tilanteessa, jossa translapsen vanhempi joutuu ottamaan selvää ja selviytymään tilanteessa, josta asiantuntijoilla ei ole tarjota tietoa, vaan vanhempi joutuu päinvastoin toimimaan kouluttajana esimerkiksi koulun suuntaan. Tiikeriemo saattaa myös tukea liikaa ja ratkaista ongelmia lapsen puolesta. Toisaalta vaikeudet elämässä saattavat verottaa vanhempien jaksamista ja voimavaroja vastata lapsen tarpeisiin (Hakala, 2023). Havaitsen tutkimissani tarinoissa elementtejä, jotka ovat enemmän vanhemman “omaa” elämäntapaa, ja toisia, jotka ovat hyvin kietoutuneita lapsen kehityksensä. Ruoppilan (2014, s. 117)

mukaan perheessä vanhempien kehitysurat kietoutuvatkin osin yksittäisten lasten kehitysurin ja ovat osin itsenäisiä.

Vähemmistöstressi on ankara vastustaja, joka kylvää myrkkyään koko perheen elämään. Lisäksi yhteisö asettaa kussakin ajassa normatiivisia odotuksia.

Transfobinen stigma ja syrjintä saattaa ulottua myös lastaan tukeviin vanhempiin (Pullen Sanfaçon, 2020). Normatiivinen perheen elämänkulku saattaa murtua ja ei-sopiva elämänkulku tuottaa vähemmistöstressiä. Vanhempien suhde on koetuksella, sillä erilaiset arvot ja esimerkiksi uskonnolliset käsitykset saattavat nousta pintaan lapsen sukupuoli-identiteetin myötä.

Useat kirjoittajat kuvaavat tilannetta, jossa he ovat hyvin yksin lapsen sukupuoleen liittyvän pohdinnan kanssa. He saattavat kokea, että lapsen yksityisyyden vaaliminen vaatii vaikenemista arkaluontoisiksi koetuista asioista. Tämä havaittiin myös Hidalgon ja Chenin (2019) tutkimuksessa, jonka aineistossa vanhemmat pohtivat pitäisikö transasiasta puhua, ja jos puhutaan, niin miten ja milloin se tehdään. Paitsi lapsen yksityisyys, vaikenemisen syy voi olla vähemmistöstressiä tuottavan, vanhempaan itseensä kohdistuvan syrjinnän tai kiusaamisen pelko esimerkiksi työpaikalla (Meyer, 1995; 2005; 2003). Vanhempi saattaa kokea, ettei tukea tai vertaistukea ole helposti saatavilla. Tutkimukseen osallistuminen on ollut tapa jäsentää ajatuksia ja saada äänensä kuuluviin. Omasta kokemuksestani vertaisryhmien ohjaajana tiedän, että rakkaus omaan lapseen on vahva motivaattori. Vertaistuki, jonka piiriin voi tulla omien keskeneräisten ja ristiriitaisten ajatustensa kanssa, on tarpeen vanhemmille ja myös heidän lastensa hyvinvoinnille. Varhain transitoituneiden lasten perheet tarvitsevat myös ammattimaista tukea ja ilmapiirin, jossa sukupuoleltaan moninaiset lapset ovat hyväksytyjä (Tyni ym., 2024).

Läpimeneminen on stigmatisoidun henkilön toivelistalla korkealla sijalla. Sillä on kuitenkin vaikutuksia sosiaalisiin suhteisiin, mikäli stigman peittely johtaa arkielämän rajoittamiseen (Goffman, 1963, s.93–113). Aineistossani kuvataan esimerkiksi pieniä lapsia, jotka ovat täysin transitoituneet kokemaansa sukupuoleen, eikä asiasta tiedä lähipiirin lisäksi kukaan. Myös aineistossani kuvatun, jo aikuistuneen lapsen elämän tavoite on elää omaa elämäänsä rauhassa kiinnittämättä kenenkään huomiota, mutta hintana on elämän rajoittuminen ja identiteetin peittelystä koituva kuormitus (Meyer, 2003). Näin läpimenemisen hinta voi olla

transihmisen ja hänen lähipiirinsä elämä vähemmistöstressin maantieteen ehdoilla rajallisilla, mutta turvallisilla poluilla.

Tutkimuskirjallisuudessa ei nykyisin eroteta vähemmistöön kuuluvan ja syrjinnän kohteeksi joutuvan läheisen kokemaa vähemmistöstressiä henkilön itsensä kokemasta. Tulevassa tutkimuksessa voisi olla hyödyllistä erottaa toisistaan nämä ilmiöt, joista käytän nimityksiä *omakohtainen vähemmistöstressi* ja *välillinen vähemmistöstressi*. Sukupuolivähemmistöön kuuluvien vanhemmat joutuvat tutkimukseni mukaan kokemaan välillistä vähemmistöstressiä lapsensa identiteetin vuoksi sekä myös omakohtaisesti siksi, että he ovat lapsensa identiteetin ja sukupuolen ilmaisun mahdollistajia, mikä sijoittaa heidätkin cisheteronormin ulkopuolelle. Aineistossani on myös vanhempia, jotka kuuluvat itse seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön: he kokevat vähemmistöstressiä sekä lapsensa puolesta että omakohtaisesti kenties voimakkaammin kuin cisheterovanhemmat.

Tutkimustulokseni lisäävät tietoa ja ymmärrystä sukupuoltaan pohtivien ja transsukupuolisten lasten ja nuorten vanhempien, erityisesti äitien kokemuksista. Tulokseni ovat saman suuntaisia kuin aiempien tutkimusten (Abreu, ym. 2019) tulokset: vanhemman polku etenee usein alkujärkytyksestä erilaisten vaiheiden kautta hyväksyntään, kuten olen kuvannut taulukossa 1 luvussa 5.3. Vanhemmat saavat joskus tukea koulusta ja terveydenhuollosta, mutta vielä useammin yhteistyö koulun kanssa vaatii runsaasti energiaa ja terveydenhuolto tuottaa pettymyksen toisensa jälkeen. Näiden tutkimustulosteni perusteella on paikallaan suositella sateenkaari-ihmisyyttä koskevan tiedon lisäämistä entisestään opettajien täydennyskoulutuksessa ja opetussuunnitelman tavoitteissa esitettyjen tavoitteiden tuomista täysimääräisinä osaksi koulun arkipäivää, esimerkiksi saattamalla kuntoon nykyisin runsaasti huolta aiheuttavat, nuorten kaipaamat pukeutumistilakäytännöt liikuntatiloissa (Berg & Kokkonen, 2020).

Aiempiin tutkimuksiin osallistuneet transihmisten vanhemmat ovat pääosin lastaan tukevia (Newcomb, 2019), useimmiten äitejä (Horton, 2022). Tiedot torjunnasta ja kaltoinkohtelusta puolestaan ovat yleensä peräisin nuorilta, Suomessa erityisesti kouluterveyskyselystä (Lehtonen, 2023) ja lapsiuhritutkimuksesta (Hakala, 2023). Emme siis tiedä riittävästi niistä vanhemmista, joille lapsen transsukupuolisuus on siinä määrin vaikea asia, että he päätyvät torjumaan lapsensa tai pahoinpitelemään

tätä henkisesti tai fyysisesti. Nyt meillä on perheitä, joissa ei löydetä tapaa käsitellä perheenjäsenen sukupuoli-identiteettiä rakentavalla tavalla ja jotka eivät saa apua. Yksin nuorten hyvinvoinnin parantaminen edellyttää (Pullen Sanfaçon ym., 2020), että yritämme tuottaa tutkimustietoa näistäkin perheistä ja sen avulla löytää tapoja muuttaa asioita.

Tässä maisterintutkielmassa olen tutkinut transihmisten vanhempien elämästään kirjoittamia tarinoita. Analyysissäni olen tuonut esiin, minkälaisia kamppailuja näissä narratiiveissa käydään monimuotoista vähemmistöstressiä vastaan. Olen myös esittänyt kolme aineistosta löytämäni tarinatyyppiä, jotka kuvastavat minkälaisia selviytymisstrategioita vähemmistöstressin värittämässä tilanteessa syntyy ja esitetään. Sosiaalis-konstruktionistisesta teoriapohjasta käsin olen myös kiinnittänyt huomiota siihen, että tutkimani narratiivit sisältävät rinnakkaisia ja keskenään ristiriitaisiakin aineksia, jotka ovat sidoksissa kirjoitustilanteeseen.

Tulevassa tutkimuksessa on mielestäni tärkeätä jatkaa lapsuuden ja nuoruuden transsukupuolisuuden diskurssien tutkimusta politiikan, terveydenhuollon ja vanhemmuuden piirissä. Mielestäni on tärkeätä saada tietää, miten yhteiskunnallinen tilanne, varsinkin transfobiset poliittiset puhetavat sekä anti-gender-liikkeen toiminta heijastuvat terveydenhuoltoon ja perheisiin, erityisesti vanhempien koettuun hyvinvointiin ja haluun tukea lapsiaan sukupuolen pohdinnassa ja transitiossa koettuun sukupuoleen.

Lähdeluettelo

“Aivan eri porukka kuin kymmenen vuotta sitten” – Miksi kasvava joukko nuoria kokee syntyneensä väärään kehoon? *Helsingin Sanomat kuukausiliite*. 30.3.2023.

Aalberg, V. (1997). Osa nuorista voi pahoin. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim*, 113(7), 559–60.

Abreu, R. L., Rosenkrantz, D. E., Ryser-Oatman, J. T., Rostosky, S. S., & Riggle, & E. D. B. (2019). Parental reactions to transgender and gender diverse children: A literature review. *Journal of GLBT Family Studies*, 15(5), 461–485.

Ambjörnsson, F. (2016). *Vad är queer?* (2. painos). Tukholma: Natur & Kultur.

Alasuutari, V. (2018). Queerit perheet ja läheisen kuolema. Teoksessa P. Eerola, & H. Pirskanen, H. (2018). *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus.

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.

American Psychological Association. (2015). Guidelines for Psychological Practice with Transgender and Gender Nonconforming People. *American Psychologist*, 70(9), 832–864.

Anderson D., Wijetunge H., Moore P., Provenzano D., Li N., Hasoon J., Viswanath O., Kaye A.D., & Urits I. (2022) Gender Dysphoria and Its Non-Surgical and Surgical Treatments. *Health Psychology Research*, 10(3),38358. doi: 10.52965/001c.38358.

Ashley, F. (2019). Watchful waiting doesn't mean no puberty blockers, and moving beyond watchful waiting. *The American Journal of Bioethics*, 19(6), W3-W4.

Asiantuntijalausunto EDK-2022-AK-32770, eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuulemistilaisuus 14.6.2022. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 11.12.2024 osoitteesta

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2022-AK-32770.pdf>

- Berg, P., & Marja Kokkonen (2020). ”Et olis sekaryhmät, unisex-pukuhuone ja et opettajia olis jotenkin perehdytetty asiaan” – Sateenkaarinuoret, koululiikunta ja liikuntaharrastukset. *Kasvatus & Aika*, 14(3), 43–59.
- Bhatia, A., Lokot, M., Kenny, L., Mathpati, M., & Cislighi, B. (2024). Honor, violence, and children: A systematic scoping review of global evidence. *Child Abuse & Neglect*, 151, 106642. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2024.106642>
- Bucholtz, M., & Hall, K. (2005). Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4-5), 585-614
- Braun, V., & Clarke V. (2022) *Thematic Analysis : a Practical Guide*. Los Angeles: SAGE.
- Broderick, T. (24.8.2023.) Evidence undermines 'rapid onset gender dysphoria' claims. *Scientific American*. Haettu 8.12.2024 osoitteesta <https://www.scientificamerican.com/article/evidence-undermines-rapid-onset-gender-dysphoria-claim>
- Burr, V. (2004). *Social constructionism* (2. painos). London: Routledge.
- Burr, V. (2015). *Social constructionism* (3. painos). London: Routledge.
- Burr, V., & Dick, P. (2017). Social Constructionism. Teoksessa B. Gough (toim.) *The Palgrave Handbook of Critical Social Psychology* (59–80). Palgrave Macmillan.
- Butler, J. (2006). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. London: Routledge.
- Butler, J. (2024). *Who's Afraid of Gender?*. London: Routledge.
- Collin L, Reisner S.L., Tangpricha V., & Goodman M. (2016). Prevalence of Transgender Depends on the "Case" Definition: A Systematic Review. *The Journal of Sexual Medicine*, 13(4),613–26. doi: 10.1016/j.jsxm.2016.02.001.
- Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society*, 19(6), 829–859.

- Connell, R., & Pearse, R. (2015). *Gender: In world perspective* (3. painos). Cambridge: Polity Press.
- Chu, B., Marwaha, K., Sanvictores, T., & Ayers, D. (2023). Physiology, stress reaction. *StatPearls*. Treasure Island: StatPearls Publishing. Haettu osoitteesta <https://europepmc.org/article/NBK/NBK541120>
- Cooley, C.H. (1902). *Human Nature and the Social Order*. New York: Scribners.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 139–167.
- de Beauvoir, S. (1949). *Le deuxième sexe*. Gallimard.
- De Fina, A., Schiffrin, D., & Bamberg, M. (2006). Introduction. Teoksessa A. De Fina, D. Schiffrin, & M. Bamberg (toim.), *Discourse and Identity* (s. 1-23). Cambridge University Press.
- Doise, W. (1980). Levels of Explanation in the European Journal of Social Psychology. *European Journal of Social Psychology*. 10(3), 213–231.
- Coleman, E., A. E. Radix, W. P. Bouman, G. R. Brown, A. L. C. de Vries, M. B. Deutsch, R. Ettner, ..., J. Arcelus .(2022). Standards of Care for the Health of Transgender and Gender Diverse People, Version 8, *International Journal of Transgender Health*, 23:sup1, S1-S259, DOI: 10.1080/26895269.2022.2100644.
- Eerola, P., & Pirskanen H. (2018). *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ehrensaft, D. (2018). Exploring gender expansive expressions versus asserting a gender identity. Teoksessa C. Keo-Meier & D. Ehrensaft (toim.), *The gender affirmative model: An interdisciplinary approach to supporting transgender and gender expansive children* (s. 37–53). American Psychological Association.
- Faircloth, C., (2014) Intensive Parenting and the Expansion of Parenting. Teoksessa E. Lee, J. Bristow, C. Faircloth, & Macvarish, J. (toim), *Parenting culture studies*. Palgrave Macmillan

Fausto-Sterling, A. (2000). The Five Sexes, Revisited. *The Sciences*, heinä-elokuu, 18–23.

Fausto-Sterling A. (2012). *Sex/Gender: Biology in a Social World*. Routledge.

Forsberg, H. (2014). Konstruktionistinen lähestymistapa perheeseen. Teoksessa R. Jallinoja, H. Hurme, & K. Jokinen, (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus.

Frost, D. M., & Meyer, I. H. (2023). Minority stress theory: Application, critique, and continued relevance. *Current opinion in psychology*, 51, 101579.

Garfinkel, H. (1967). *Studies in ethnomethodology*. Prentice-Hall.

Georgakopoulou, A. (2006). Thinking big with small stories in narrative and identity analysis. *Narrative Inquiry*, 16(1), 122–130

Gender incongruence and transgender health in the ICD. (Päiväämätön). Maailman terveysjärjestö [WHO]. Haettu 11.12.2024 osoitteesta <https://www.who.int/standards/classifications/frequently-asked-questions/gender-incongruence-and-transgender-health-in-the-icd>

Gergen, K. J. (2007). *An Invitation to Social Construction (2. painos)*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Giddens, A. (2009). *Sociology (6. painos)*. Cambridge: Polity Press.

Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Penguin.

Goffman, E. (1963). *Stigma*. London: Penguin.

Government Equalities Office. (2021). Conversion therapy: An evidence assessment and qualitative study. GOV.UK. Haettu osoitteesta: <https://www.gov.uk/government/publications/conversion-therapy-an-evidence-assessment-and-qualitative-study/conversion-therapy-an-evidence-assessment-and-qualitative-study>

Greimas, A. J. (1966). *Structural semantics: An attempt at a method*. University of Nebraska Press.

Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2009). Stories in society. Teoksessa J. F. Gubrium, & J. A. Holstein (toim.), *Analyzing Narrative Reality* (s. 3-13). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Hakala, V. (2023). Translasten ja -nuorten perheväkivaltakokemukset. *Kriminologia*, 2(2023), 73–91.

Hatzenbuehler, Mark L., Susan Nolen-Hoeksema, & John Dovidio (2009). How Does Stigma “Get Under the Skin”? The Mediating Role of Emotion Regulation. *Psychological Science*, 20(10), 1282–1289. Yale University.

Hébert, L. (2019). The actantial model. Teoksessa J. Tabler (toim), *An introduction to applied semiotics* (1. painos, s. 13–27). London: Routledge. Haettu 11.12.2024 soitteesta <https://doi.org/10.4324/9780429329807-7>

Heikkinen, H. L. T. (2015). Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 149–167). Jyväskylä: PS–kustannus.

Henkilötunnus. (Päiväämätön). Digi- ja väestötietovirasto. Haettu 10.12.2024 osoitteesta <https://dvv.fi/henkilotunnus>

Herman, D. (2002). *Story logic: problems and possibilities of narrative*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Heyman G.D., & Giles J.W. (2006). Gender and Psychological Essentialism. *Enfance*, 58(3), 293–310.

Hidalgo, M., & Chen, D. (2019). Experiences of Gender Minority Stress in Cisgender Parents of Transgender/Gender-Expansive Prepubertal Children: A Qualitative Study. *Journal of Family Issues*, 40(7), 865–886.

Horton, C. (2023). “I never wanted her to feel shame”: parent reflections on supporting a transgender child. *Journal of LGBT Youth*, 20:2, 231247.

Huuska, M. (2008). Intersukupuolisuus ja transihmisyyt. Teoksessa J. Jämsä (toim.) *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi: käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Huuska, M. (2010). Transsukupuolisuuden tutkimus Suomessa. Teoksessa T. Saresma, L. Rossi, & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* (s. 155–160). Tampere: Vastapaino.

Hyvärinen, M. & Hatavara, M. (2024). Teoksessa M. Niska, S. Venäläinen, A. Olakivi, & J. A. Cañada (toim.), *Sosiaalinen konstruktionismi: miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista* (s. 119–139). Tampere: Vastapaino

Hyvärinen, M. (2006). *Kertomuksen tutkimus*. Haettu 7.12.2024 osoitteesta: <https://docplayer.fi/412868-Kertomuksen-tutkimus-matti-hyvarinen.html>

Hyvärinen, M. (2010) Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa J. Ruusuvoori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi* (s. 72–97). Tampere: Vastapaino.

Hänninen, V. (2002). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere University Press.

Hänninen, V. (2018). Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 188–208). Jyväskylä: PS-Kustannus.

Indremo M., Jodensvi A.C., Arinell H., Isaksson J., & Papadopoulos F.C. (2022). Association of Media Coverage on Transgender Health With Referrals to Child and Adolescent Gender Identity Clinics in Sweden. (2022). *JAMA Network Open*, 5(2):e2146531. doi:10.1001/jamanetworkopen.2021.46531

Jaskari, O., & Keski-Rahkonen, A. (2021). Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. *Duodecim*, 137(7), 1781–1788.

Jehkoi, A. (2024). *Sukupuolen moninaisuus: Nuorten hyvinvointi ja kohtaaminen sote-palveluissa*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Johns, M. M., Beltran, O., Armstrong, H. L., Jayne, P. E., & Barrios, L. C. (2018). Protective factors among transgender and gender variant youth: A systematic review by socioecological level. *The Journal of Primary Prevention*, 39(3), 263–301.

Jokinen A. (2016). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila, & Suoninen E. *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.

Juhila, K. (2016). Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Tilanteisesta kulttuuriseen kontekstiin. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila, & E. Suoninen. *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.

Juvonen, T. (2017). Sisäpiirihaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander, & J. Ruusuvoori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 396–408.

Jämsä, J. (2008). Teoksessa J. Jämsä (toim.) *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi: käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kaltiala, R., Holttinen, T., & Tuisku, K. (2023). Have the psychiatric needs of people seeking gender reassignment changed as their numbers increase? A register study in Finland. *European Psychiatry*, 66(1).

KASVURAUHA 2024 – sukupuoli-identiteettipolitiikka pois kouluista! (2024)
Kansalaisaloite. Haettu 12.12.2024 osoitteesta
<https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/13699>

Korvajärvi, P. (2001). ARLIE RUSSEL HOCHSCHILD. Emotionaalinen työ, sukupuoli ja aika. Teoksessa V. Hänninen, J. Partanen, & O.-H. Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Tampere: Vastapaino.

Kivijärvi, S., Rönkä, A. & Hyväluoma, J. (2009). Vanhemmuus arjessa: neuvottelua, hässäköitä ja hassuttelua. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen & T. Lämsä (toim.) *Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa*. Jyväskylä: PS kustannus, 47–68.

Kroskrity, P. V. (2000). Identity. *Journal of Linguistic Anthropology*, 9 (1–2), 111–114.

Lehtonen J., Majlander S., Sares-Jäske L., Jehkoi A., & Luopa P. (2023). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 8.- ja 9.-luokkalaisten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019–2023. *Tutkimuksesta tiiviisti 13/2024*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Lehtonen, J., Sares-Jäske, L., & Jehkoi, A. (2024). Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten voimavarana arvostavat ihmissuhteet: terveydenhuollolla tärkeä osa nuorten tukemisessa. *Duodecim*, 140, 1111–1113.

Lämsä, T. (2009). Monta ikkunaa lapsen maailmaan: lapsitietämys aikuisten havaintoina ja lasten kertomuksina. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen, & T. Lämsä (toim.), *Perhe-elämän paletti: vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa* (s. 89–124). Jyväskylä: PS-kustannus.

Lipuntarkastaja ryhtyi äidin kanssa väittelyyn lapsen sukupuolesta – HSL ei aio muuttaa tarkastuskäytäntöään. (20.1.2023.) *Helsingin Sanomat*. Haettu osoitteesta: Lipuntarkastaja ryhtyi äidin kanssa väittelyyn lapsen sukupuolesta – HSL ei aio muuttaa tarkastuskäytäntöään | HS.fi

Littman, L. (2018). Parent reports of adolescents and young adults perceived to show signs of a rapid onset of gender dysphoria. *PLOS ONE*, 13(8), Article e0202330.

MacIntyre, A. (1984). *After virtue: A study in moral theory*. University of Notre Dame Press.

Mammen, K. (2011). Fathers' time investments in children: Do sons get more? *Journal of Population Economics*, 24, 839–871.

Mattila, A., Heinonen, L., Mäntymäki, A., Uusi-Mäkelä, N., & Ålgars, M. (2015). Sukupuolen korjauksen vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin ja elämänlaatuun. *Duodecim*, 131(4), 379–381

Mattila-Connor, S. (2022). *Tunnekokemukset ja vähemmistöstressi translasten ja nuorten vanhempien puheenvuoroissa*. Yhteiskuntatutkimuksen kandidaatintutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Maynes, M.J., Pierce, J.L., & Laslett, B. (2008). *Telling Stories : The Use of Personal Narratives in the Social Sciences and History*. Ithaca: Cornell University Press.

McVittie, C., & McKinlay, A. (2017). The self. Teoksessa B. Gough (toim.), *The Palgrave handbook of critical social psychology*. 269–289. Palgrave Macmillan.

Medico, D., Pullen Sansfaçon, A., Zufferey, A., Galantino, G., Bosom, M., & Suerich-Gulick, F. (2020). Pathways to gender affirmation in trans youth: A qualitative and participative study with youth and their parents. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 25(4), 1002–1014.

Meyer, I. H. (1995). Minority stress and mental health in gay men. *Journal of Health and Social Behavior*, 36(1), 38–56.

Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129(5), 674–697. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.5.674>

Meyer, I. H. (2005). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129(5), 674–697.

Murray, M. (2017). Narrative Social Psychology. Teoksessa B. Gough (toim.), *The Palgrave Handbook of Critical Social Psychology* (s. 185–204). London: Palgrave Macmillan.

Newcomb, M. E., LaSala, M. C., Bouris, A., Mustanski, B., Prado, G., Schragger, S. M., & Huebner, D. M. (2019). The influence of families on LGBTQ youth health: A call to action for innovation in research and intervention development. *LGBT Health*, 6(4), 139–145.

Niska, M., Venäläinen, S., Olakivi, A., Cañada, J. A., (2024). Teoksessa M. Niska, S. Venäläinen, A. Olakivi, & J. A. Cañada (toim.), *Sosiaalinen konstruktionismi: miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista* (s. 13–57). Tampere: Vastapaino.

Nolan, I. T., Kuhner, C. J., & Dy, G. W. (2019). Demographic and temporal trends in transgender identities and gender confirming surgery. *Translational Andrology and Urology*, 8(3), 184–190.

Norricks, N. R. (2005). The dark side of tellability. *Narrative Inquiry*, 15(2), 323–343.

Nortio, E., Pettersson K. & Varjonen, S. (2024). Etnisten ja kulttuuristen ryhmäsuhteiden tutkimus. Teoksessa M. Niska, S. Venäläinen, A. Olakivi, & J. A. Cañada (toim.), *Sosiaalinen konstruktionismi: miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista* (s. 163–182). Tampere: Vastapaino

Nuoruusiän sukupuoliastusta hoitava professori sanoo ei ala-ikäisten juridisen sukupuolen korjaukselle. (27.1.2023.) Helsingin Sanomat. Haettu osoitteesta: <https://www.hs.fi/tiede/art-2000009348478.html>

Office for National Statistics (ONS). (2023). *Gender identity, England and Wales: Census 2021*. ONS. Haettu 8.12.2024 osoitteesta <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/culturalidentity/genderidentity/bulletins/genderidentityenglandandwales/census2021>

Our Duty. [n. 2024]. *About us*. Haettu 10.12.2024 osoitteesta https://ourduty.group/about/our_duty/

Palveluvalikoimaneuvoston suositus. (2020). Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. STM038:00/2020.

Perusopetuslaki, Suomen säädöskokoelma § 628 (1998).

Pullen Sansfaçon, A., Kirichenko, V., Holmes, C., Feder, S., Lawson, M. L., Ghosh, S., Ducharme, J., Temple Newhook, J., & Suerich-Gulick, F. (2020). Parents' journeys to acceptance and support of gender-diverse and trans children and youth. *Journal of Family Issues*, 41(8), 1214–1236.

Pyne, J. (2016). "Parenting is not a job... it's a relationship": Recognition and relational knowledge among parents of gender non-conforming children. *Journal of Progressive Human Services*, 27(1), 21–48.

Pöysä, Jyrki. (2021). Kirjoituskutsut. Teoksessa J. Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu 12.12.2024 osoitteesta

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/kirjoituskutsut/>

Resilienssi (päiväämätön). Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten keskus.

Haettu 8.12.2024 osoitteesta <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/resilienssi>

Rikkomaton – kielletään eheytyshoidot. (2024). Kansalaisaloite. Haettu 12.12.2024 osoitteesta <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/12094>

Riley, S., & Evans, A. (2017). Gender. Teoksessa B. Gough (toim.), *The Palgrave handbook of critical social psychology* (411). Palgrave Macmillan.

Ruoppila, I. (2014) Elämänkulun teoria perhetutkimuksessa. Teoksessa R. Jallinoja, H. Hurme, & K. Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus.

Ryan, M.-L. (2005). Tellability. Teoksessa D. Herman, M. Jahn, & M.-L. Ryan (toim.). *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. London: Routledge, 589–91.

Salonen M., Venäläinen S, & Berg P. (2024) Teoksessa M. Niska, S. Venäläinen, A. Olakivi, & J. A. Cañada (toim.), *Sosiaalinen konstruktionismi: miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista* (s. 13–57). Tampere: Vastapaino.

Sares-Jäske, L., Jehkoi, A., Rantanen, E., & Lehtonen, J. (2023). Transnuorten tyytyväisyys elämään – voimavaratekijät liittyvät hyviin ihmissuhteisiin ja arvostavaan vuorovaikutukseen. *Tutkimuksesta tiiviisti 5/2024*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Saresma, T. (2022). Feministisiä valonsäteitä, ilon virtoja, pieniä utopioita. Teoksessa A.-M. Elonheimo, S. Miettinen, H. Ojala, T. Saresma, & W. Ahmed, (toim.). *Intersektionaalinen feministinen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.

Schlehofer, M. M., Cortez-Regan, L., & Bush, D. (2021). Experiences of Parent-Advocates of Trans and Gender Non-Conforming Youth. *Journal of GLBT Family Studies*, 17(5), 450–469.

Seta & Translasten ja -nuorten perheet ry. (20.3.2024). Sukupuoliristiriidan hoitoon pääsyä helpotettava. Haettu 10.12.2024 osoitteesta <https://seta.fi/2024/03/20/sukupuoliristiriidan-hoitoon-paasya-helpotettava/>

Souto-Manning, M. (2012). Critical narrative analysis: the interplay of critical discourse and narrative analyses. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 27(2), 159–180.

Steensma, T. D., McGuire, J. K., Kreukels, B. P., Beekman, A. J., & Cohen-Kettenis, P. T. (2013). Factors associated with desistence and persistence of childhood gender dysphoria: A quantitative follow-up study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 52(6), 582–590.

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. (2021). Sukupuolen moninaisuus ja kehon kirjo. Helsinki: Seta-julkaisut.

Sukupuolen moninaisuus. (Päiväämätön). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 11.12.2024 osoitteesta <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus>

Suomen Psykologiliitto. 15.6.2021. Suomen Psykologiliiton kanta eheytyshoitoihin on ehdottoman kielteinen – Psykologiliiton kannanotto seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille tarjottavista nk. eheytyshoidoista. Haettu 10.12.2024 osoitteesta <https://www.psyli.fi/suomen-psykologiliiton-kanta-eheytyshoitoihin-on-ehdottoman-kielteinen/>

Taavetti, R., Alanko, K., & Heikkinen, L. (2015). Hyvinvoiva sateenkaarinuori - tutkimushanke. Nuorisotutkimusseura.

Taavetti, R., Alanko, K., Hästbacka, N. & Lehtonen, J. & Palojärvi, I. (2020). Sateenkaareva nuoruus ja merkitykselliset ihmissuhteet. Teoksessa A.Lahti, K. Aarnio, A. Moring & J. Kerppola (toim.). Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla. Helsinki: Gaudeamus, 25–39.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. Teoksessa W. G. Austin & S. Worchel (toim.), *The social psychology of intergroup relations* (s. 33–47). Brooks/Cole.

Taking a toll: Pediatricians highlight how bans on gender-affirming care harm patients, families. 1.8.2023 AAP News. Haettu 12.12.2024 osoitteesta https://publications.aap.org/aapnews/news/25084/Taking-a-toll-Pediatricians-highlight-how-bans-on?fbclid=IwAR1RbiucFZaDc1kVXIT2Dquw55i7xNzllqZYEl_OodoOs-QACduDRGFbcHw

Tarina (päiväämätön). Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten keskus. Haettu 8.12.2024 osoitteesta <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/tarina>

Tasa-arvolaki: Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, Suomen säädöskokoelma § 609 (1986).

Temple Newhook, J., Winters, K., Pyne, J., Jamieson, A., Holmes, C., Feder, S., Pickett, S., & Sinnott, M.-L. (2018). Teach your parents and providers well: Call for refocus on the health of trans and gender-diverse children. *Canadian Family Physician*, 64(5), 332–335.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 8.12.2024 osoitteesta [ICD-11 - diagnosoituksen käyttöönotto - THL](#)

Transgender no longer recognised as 'disorder' by WHO. 29.5.2024. BBC. Haettu 12.12.2024 osoitteesta <https://www.bbc.com/news/health-48448804>

Translaki: Laki sukupuolen vahvistamisesta, Suomen säädöskokoelma § 295 (2023).

Tuisku, K. (2023). Translaki poistui – oikeudellinen sukupuoli irtautui lääketieteestä. *Duodecim* 139(15), 1147–50.

Tuomi, J., & Sarajärvi A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Basil Blackwell.

Tyni, K., Wurm, M., Nordström, T., & Bratt, A. S. (2024). A systematic review and qualitative research synthesis of the lived experiences and coping of transgender and gender diverse youth 18 years or younger. *International Journal of Transgender Health, 25(3)*, 352–388.

Valtioneuvoston asetus 422/2012. (2012). Opetuksen ja kasvatuksen tavoitteet. Suomen säädöskokoelma.

Van De Mieroop, D. (2022). Discourse analytic approaches to language and identity. *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. Haettu 11.12.2024 osoitteesta <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.0>

Vuori, J. (2010). Kokevat ja kertovat äidit. Teoksessa T. Juvonen, L.-M. Rossi, & T. Saresma, (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino.

Weinhardt, L. S., Xie, H., Wesp, L. M., Murray, J. R., Apchemengich, I., Kioko, D., Weinhardt, C. B., & Cook-Daniels, L. (2019). The role of family, friend, and significant other support in well-being among transgender and non-binary youth. *Journal of GLBT Family Studies, 15(4)*, 311–325.

Yhdenvertaisuuslaki: Laki yhdenvertaisuuden edistämisestä, Suomen säädöskokoelma § 1325 (2014).

Zimmerman, D. H. (1998). Identity, Context and Interaction. Teoksessa C. Antaki & S. Widdicombe (toim.), *Identities in Talk* (s. 87–106). Sage

Kuvaluettelo

Kuva 1

44

Liitteet

Liite 1. Kirjoituspyyntö

Hei transsukupuolisen tai sukupuoltaan pohtivan lapsen vanhempi,

Olen sosiaalipsykologian maisteriopiskelija Helsingin yliopistossa. Teen maisterintutkielmaani varten tutkimuksen transsukupuolisten (koettu sukupuoli on eri kuin syntymässä vahvistettu sukupuoli) ja sukupuoltaan pohtivien lasten ja nuorten vanhemmista. Kerään sitä varten vanhempien kirjoituksia siitä, millaista on olla transihmisen vanhempi. Työni ohjaaja on VTT, dosentti Päivi Berg. Tästä aiheesta ei ole juuri tehty tutkimusta Suomessa. Siksi olisi arvokasta, jos voit antaa aikaasi ja kirjoittaa kokemuksistasi. Kirjoittaminen voi olla myös itsellesi antoisaa. Millaisia vaiheita teidän perheessänne on koettu? Millaisia tunteita olet kokenut? Myös jo aikuistuneiden transihmisten vanhempien kirjoitukset ovat tervetulleita. Kerro tarinasi!

Aineistoa muokataan niin, etteivät osallistujat tai heidän lapsensa ja muut perheenjäsenensä ole lopullisesta tutkimustekstistä tunnistettavissa. Tutkimuksen tietosuojaselosteesta käy tarkemmin ilmi, miten aineistoa käsitellään ja säilytetään. [Tieteellisen tutkimuksen tietosuojailmoitus_gradu_SmattilaConnor \(1\).docx](#)

Kerään samalla lomakkeella anonyymisti tarinoita ja vastaajien taustatietoja. Pääset lomakkeeseen tästä: <https://forms.office.com/e/g3y3aRnmHk>

Vastaa mielelläni kysymyksiin sähköpostitse tai FB-viestien välityksellä.

Kiitos paljon etukäteen osallistumisesta!

Susanna Mattila-Connor

susanna.mattila-connor@helsinki.fi

Liite 2. Kyselylomake

Kerro tarinasi: kirjoituspyyntö transihmisten tai sukupuoltaan pohtivien vanhemmille.

Ensiksi pyydän sinua vastaamaan muutamaan taustatietokysymykseen. Pääset kertomaan tarinasi kysymyksessä 7.

1. Oma ikäsi *

- 30 vuotta tai alle
- 31-45 vuotta
- 45-60 vuotta
- 60-75 vuotta
- yli 75 vuotta

2. Oma sukupuolesi

- Mies
- Nainen
- Ei-binäärinen
- En halua kertoa

3. Lapsen ikä ja koulutusaste/ elämänvaihe

- päiväkotiki (alle 7 vuotta)
- ala-aste (noin 7-15)
- toisen asteen koulutus (lukio tai ammattikoulu) alle 18 vuotta
- 18-25 vuotta
- 30-40 vuotta
- yli 40 vuotta

4. Ymmärrän, että lähettämällä kirjoituksen tutkijalle, annan hänelle luvan sen käyttöön tässä mainitussa tutkimuksessa sekä mahdollisissa muissa tutkimuksissa tulevaisuudessa. *

- Kyllä

5. Mikä on äidinkielesi? *

suomi, ruotsi tai saame

jokin muu

6. Olen tutustunut tutkimuksen tietosuojaselosteeseen *

Kyllä

7. Kerro tarinasi transsukupuolisen tai sukupuoltaan pohtivan lapsen, nuoren tai aikuisen vanhempana. Mitä olet kokenut ja tuntenut? Jos tila loppuu kesken, voit jatkaa seuraavassa kysymyksessä (8) kirjoittamista. *

Kirjoita vastaus

8. Voit jatkaa tarinaasi tässä.

Kirjoita vastaus

Liite 3 Tietosuojaseloste/-ilmoitus**TIETEELLISEN TUTKIMUKSEN****TIETOSUOJASELOSTE/-ILMOITUS****EU:n yleinen tietosuoja-asetus****13–14 artiklat****Laatimispäivä: 9.11.2023****Tietoa henkilötietojen käsittelystä Transihmisen vanhempana – narratiivinen analyysi - tutkimuksessa**

Transihmisen vanhempana – narratiivinen analyysi -tutkimuksessa käytetään aineistona henkilötietoja. Tämän selosteen tarkoitus on antaa tietoa käsiteltävistä henkilötiedoista sekä siitä, mistä henkilötiedot ovat peräisin ja miten niitä käytetään tutkimuksessa. Selosteen lopussa kerrotaan tarkemmin, mitä oikeuksia rekisteröidyillä on.

Tutkimukseen osallistuminen ja henkilötietojen antaminen on vapaaehtoista. Sinuun ei kohdistu mitään negatiivista seuraamusta, jos et osallistu tutkimukseen tai jos keskeytät osallistumisesi tutkimukseen.

- **Tutkimuksen rekisterinpitäjä**

Helsingin yliopisto

Osoite: PL 3 (Fabianinkatu 33), 00014 Helsingin yliopisto

Susanna Mattila-Connor

c/o sosiaalipsykologian yksikkö

PL 54 (Unioninkatu 37)

00014 Helsingin yliopisto

- **Yhteyshenkilö ja vastuullinen tutkija**

Yhteyshenkilö tutkimusta koskevissa asioissa:

Nimi: Susanna Mattila-Connor

Tiedekunta/osasto/yksikkö: Valtiotieteellinen tiedekunta/sosiaalitieteet/sosiaalipsykologia

Osoite: *sama kuin yllä*

Puhelinnumero: XXXXXXXXXX

Sähköpostiosoite: susanna.mattila-connor@helsinki.fi

Vastuullinen tutkija:

Nimi: Päivi Berg (ohjaaja)

Osoite: c/o sosiaalipsykologian laitos

PL 54 (Unioninkatu 37)

00014 Helsingin yliopisto

Sähköpostiosoite: paivi.berg@thl.fi

Susanna Mattila-Connor (opiskelija)

sähköpostiosoite: susanna.mattila-connor@helsinki.fi

- **Tietosuojavastaavan yhteystiedot**

Helsingin yliopiston tietosuojavastaavaan saa yhteyden sähköpostiosoitteesta tietosuoja@helsinki.fi.

- **Kuvaus tutkimushankkeesta ja henkilötietojen käsittelyn tarkoitus**

Transihmisen vanhempana – narratiivinen analyysi -tutkimuksen tarkoitus on tarkastella transihmisten vanhempien tarinoita analyttisesti ja tuottaa uutta tietoa heidän kokemuksistaan. Aineisto anonymisoidaan käsittelyä varten, eikä valmiista opinnäytetyöstä ole mahdollista tunnistaa yksittäisiä osallistujia.

Henkilötietoja käsitellään osana maisterin tutkielmaa Helsingin yliopistolla. Opiskelija vastaa aineiston käytännön hallinnasta kuten käsiteltävien tietojen minimoinnista, täsmällisyydestä sekä säilytysaikojen määräytymisestä ja asianmukaisten järjestelmien/sovellusten käyttämisestä. Käsittelyyn liittyvät riskit arvioidaan yhteistyössä ohjaajansa kanssa. Yliopisto ohjaa ja tukee henkilötietojen käsittelyssä suunnittelusta lopullisen työn julkaisuun ja tarjoaa tarvittavan infrastruktuurin sekä välineet tutkimuksen toteuttamiseksi.

- **Mitä tietoja tutkimusaineisto sisältää**

Tutkittavista kerätään anonyymisti ikä, sukupuoli, lapset ikäryhmä ja äidinkielitiedot Forms-lomakkeella. Tutkittavilta kerätään kirjoituksia sähköpostitse tekstitiedostoina tai postitse.

Sähköpostisoitteita ei tallenneta eikä yhdistetä kirjoituksiin, vaan sähköpostit poistetaan heti kun tekstitiedosto on ladattu..

- **Mistä lähteistä henkilötietoja kerätään**

Tallennettavat tiedot saadaan osallistujilta vapaaehtoisesti sähköpostitse sekä anonymisti Forms-lomakkeella.

- **Arkaluonteiset henkilötiedot**

Tutkimuksessa käsitellään seuraavia tietosuoja-asetuksen 9 artiklan mukaisia erityisiä henkilötietoryhmiä (eli arkaluonteisia henkilötietoja):

Henkilön biologinen ja koettu sukupuoli

Arkaluontoisten tietojen käsittely perustuu tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan j alakohtaan (käsittely on tarpeen tieteellisiä tutkimustarkoituksia varten) sekä tietosuojalain 6 §:n 1 momentin 7 kohtaan (tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohtaa ei sovelleta tieteellistä tutkimusta varten tehtävään tietojen käsittelyyn).

- **Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste**

Henkilötietoja käsitellään seuraavalla yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaisella perusteella:

x yleistä etua koskeva tehtävä:

x tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastointi (tietosuojalain 4 §:n 3 kohta)

- **Tietojen vastaanottajat**

Henkilötietoja ei luovuteta millekään taholle Helsingin yliopiston ulkopuoliselle taholle.

- **Tietojen siirto Euroopan talousalueen ulkopuolelle**

Tietoja ei siirretä Euroopan talousalueen ulkopuolelle, niitä käsitellään ainoastaan EU:n alueella.

- **Automatisoitu päätöksenteko**

Tutkimuksessa ei tehdä automaattisia päätöksiä, joilla on merkittävä vaikutus tutkittaviin.

- **Henkilötietojen suojaus**

Tutkimusaineistoon sisältyviä henkilötietoja käsitellään ja säilytetään suojattuna niin, että ainoastaan niitä tarvitsevat henkilöt pääsevät tarkastelemaan tietoja.

Tietojärjestelmissä käsiteltäviä tietoja suojataan seuraavilla tavoilla:

x käyttäjätunnus ja salasana

Manuaalista (esim. paperimuodossa tai muuten aineellisessa muodossa) olevaa aineistoa suojataan seuraavilla tavoilla: säilytetään lukitussa laatikossa tutkijan työhuoneessa hänen kotonaan.

Suorien tunnistetietojen käsittely:

x Rekisterinpitäjä kerää henkilötiedot ilman suoria tunnistetietoja

- **Henkilötietojen käsittelyn kesto tässä tutkimuksessa**

Tutkimusaineisto hävitetään kun siihen perustuvat tutkimukset ovat valmistuneet ja viimeistään viiden vuoden kuluttua

- **Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen**

Tutkimusaineisto säilytetään tutkijan omaa myöhempää, yhteensopivaa tieteellistä tutkimusta varten tietosuoja-asetuksen vaatimusten mukaisesti:

ilman suoria tunnistetietoja

Tutkimusaineiston säilytys perustuu tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 kohdan b ja e alakohtiin.

Tutkimusaineiston uudesta tutkimuskäytöstä lähetetään rekisteröidyille uusi tietosuojailmoitus, paitsi jos rekisterinpitäjä ei enää pysty tunnistamaan rekisteröityjä tutkimusaineistosta.

Uudesta tutkimuksesta ei voida lähettää ilmoitusta rekisteröidylle myöskään silloin, jos tietojen toimittaminen olisi mahdotonta tai kohtuuttoman vaivalloista tai jos se estäisi tai vaikeuttaisi suuresti tutkimustarkoitusten saavuttamista (tietosuoja-asetuksen 14 artiklan 5 kohdan b alakohta).

Missä aineistoa säilytetään ja kuinka kauan: aineistoa säilytetään tutkijan työhuoneessa hänen kotonaan salasanalla suojattuna ja/tai lukitussa tilassa. Aineistoa ei arkistoida käytön jälkeen vaan se hävitetään kun siihen perustuvat tutkimukset ovat valmistuneet tai viimeistään viiden vuoden kuluttua keräämisestä.

- **Mitä oikeuksia rekisteröidyllä on ja oikeuksista poikkeaminen**

Yhteyshenkilö tutkittavan oikeuksiin liittyvissä asioissa on tämän ilmoituksen kohdassa 1 mainittu yhteyshenkilö.

Rekisteröidyn oikeudet

Tietosuoja-asetuksen mukaan rekisteröidyllä on oikeus:

- saada pääsy omiin tietoihin
- oikaista tietojaan
- poistaa tiedot ja tulla unohdetuksi
- rajoittaa omien tietojensa käsittelyä
- siirtää tiedot rekisterinpitäjältä toiselle
- vastustaa tietojen käsittelyä
- olla joutumatta automaattisen päätöksenteon kohteeksi.

Rekisteröity ei kuitenkaan voi käyttää kaikkia oikeuksia kaikissa tilanteissa. Tilanteeseen vaikuttaa esimerkiksi se, millä perusteella henkilötietoja käsitellään.

Tarkempaa tietoa rekisteröidyn oikeuksista eri tilanteissa löytyy tietosuojavaltuutetun verkkosivuilta: <https://tietosuoja.fi/rekisteroidyn-oikeudet-eri-tilanteissa>

Oikeuksista poikkeaminen

Tietosuoja-asetus ja Suomen tietosuojalaki mahdollistavat tietyistä rekisteröidyn oikeuksista poikkeamisen silloin, kun henkilötietoja käsitellään tieteellisessä tutkimuksessa ja oikeuksien toteuttaminen estäisi tai vaikeuttaisi suuresti käsittelyn tarkoitusten saavuttamista.

Tarvetta poiketa rekisteröidyn oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Valitusoikeus

Sinulla on oikeus tehdä valitus tietosuojavaltuutetun toimistoon, mikäli katsot, että henkilötietojesi käsittelyssä on rikottu voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä.

Yhteystiedot:

Tietosuojavaltuutetun toimisto

Käyntiosoite: Ratapihantie 9, 6. krs, 00520 Helsinki

Postiosoite: PL 800, 00521 Helsinki

Vaihde: 029 56 66700

Faksi: 029 56 66735

Sähköposti: tietosuoja(at)om.fi